

ปัญญาชนคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย*

จิรภา พงศ์พาตี** วีระ สมบูรณ์***

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์และอภิปรายการทำงานพัฒนาสังคมของปัญญาชนคาทอลิกของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยอาศัยกรอบแนวคิดปัญญาชนคาทอลิกที่ได้จากการผสมผสานแนวคิดที่ว่าด้วยปัญญาชนของอันโตนิโอ กรัมซีและแนวคิดที่ว่าด้วยประกาศของพระศาสนจักรคาทอลิก บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพได้แก่ การศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เป็นหลัก

ข้อค้นพบหลักที่ได้จากการศึกษาก็คือ แนวคิดการพัฒนาศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาการทำงานดังกล่าวเป็นการขับเคลื่อนของปัญญาชนคาทอลิกที่ได้ประยุกต์แนวคิดสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาร่วมกับประชาชนในบริบทของท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวนี้สะท้อนหลักการของสภาสังคายนาสากล

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หัวข้อ “ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2” ซึ่งได้รับการอุดหนุนวิทยานิพนธ์จาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตในหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย onisukajb1@gmail.com

*** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย sbvira@yahoo.com

วาทีกัน ครั้งที่ 2 และแนวความคิดการพัฒนาคนทั้งครบ ซึ่งมุ่งหมายให้
กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นครบถ้วนทั้งร่างกายและจิตใจอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ปัญญาชนคาทอลิก สภาสังคายนาวาทีกันสากล ครั้งที่ 2
การพัฒนาคนทั้งครบ

Catholic Intellectuals and Thai Social Development

Jirapa Prukpadee, Vira Somboon

Abstract

This article aims to analyze and discuss Catholic Intellectuals' development work of the Catholic Council of Thailand for Development. The analysis relied on a conceptual framework of the Catholic Intellectual which combined Antonio Gramsci's concept of the intellectual and the Catholic Church's concept of the prophet. It employed a qualitative research method comprising both documentary research and interview.

The main findings of this study is the development idea of Religions and Community Cultures Approach deriving from the works of the Catholic Council of Thailand for Development. These works were advanced by Catholic Intellectuals who applied key development ideas to actual practices in cooperation with the people in local contexts. This process reflected the principles of the Second Vatican Ecumenical Council and Integral Human Development which aimed at making development activities truly well-rounded in terms of both the body and the soul.

Keywords: Catholic Intellectual, The Second Vatican Ecumenical Council, Integral Human Development

1. บทนำ

เมื่อกล่าวถึงการศึกษาเรื่องการพัฒนาสังคมในประเทศไทย มักจะต้องคิดถึงหรือได้รับการเอ่ยถึงว่าเป็นบทบาทของรัฐที่มีเป้าหมายเพื่อบ่มุ่งพัฒนาคนให้กินดีอยู่ดี พัฒนาสังคมให้เจริญ บทบาทของรัฐที่ว่่านั้นก็มีการศึกษากันอยู่หลายประเด็น ประเด็นหนึ่งที่ค่อนข้างเป็นที่สนใจคือ “การบริหารการพัฒนา” ที่บ่มุ่งเน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมืองให้เป็นสมัยใหม่ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งจะมีการศึกษาอยู่หลายรูปแบบ เช่น ที่มาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ การนำแผนไปปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ การติดตามการประเมินผลของแผนฯ รวมถึงการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาในประเด็นเหล่านี้บ่มุ่งเน้นไปที่การดำเนินงานหรือบทบาทของรัฐเป็นหลัก โดยที่ยังมีการศึกษาเรื่องการพัฒนาจากฝ่ายอื่นที่อยู่นอกรัฐค่อนข้างน้อย

นอกจากการศึกษาการพัฒนาในประเด็นการบริหารการพัฒนาแล้ว ยังมีการศึกษาการพัฒนาอีกหลายประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ การศึกษาการเคลื่อนไหวหรือขบวนการประชาชนผู้เสียประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐ การศึกษาเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน และการศึกษาถึงความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ประเด็นสำคัญที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนา โดยส่วนมากจะเป็นการแปลและเรียบเรียงแนวคิดทั้งทฤษฎีกระแสหลักและแนวคิดวิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลักเพื่อให้ผู้สนใจหรือผู้ที่ต้องการศึกษาได้เรียนรู้ทำความเข้าใจ

อย่างไรก็ตามในท่ามกลางประเด็นการศึกษาเรื่องการพัฒนาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ยังขาดแง่มุมที่มีอยู่จริงในกระบวนการพัฒนาสังคมไทยอยู่ นั่นคือ บทบาทของกลุ่มคนหรือองค์กรที่อยู่ภายนอกรัฐ

และไม่ใช่ว่าผู้ที่เสียประโยชน์จากการพัฒนา กล่าวคือ องค์กรศาสนาต่างๆ ที่กระจายตัวอยู่ทั่วทุกมุมโลก ซึ่งได้มีบทบาทในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มาอย่างยาวนาน โดยมีบทบาทสำคัญ 5 ประการได้แก่ 1) การต่อสู้กับความยากจน 2) การจัดหาบริการสาธารณสุขประโยชน์ 3) การเป็นศูนย์รวมของความไว้วางใจของประชาชน 4) การดำรงอยู่ท่ามกลางชุมชน และ 5) การวางหลักการทางศีลธรรมและจริยธรรมให้กับสังคมที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ (Haynes, 2007: 16-18)

ไม่เพียงบทบาทขององค์กรศาสนาเท่านั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาบุคลากร ซึ่งเป็นผู้ทำงานพัฒนาหลักโดยเฉพาะบุคลากรของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (Catholic Council of Thailand for Development) ซึ่งเป็นองค์กรภายใต้สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย (Catholic Bishops' Conference of Thailand)¹ โดยได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2516 มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านพัฒนาสังคมอย่างเป็นทางการของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (The Catholic Church in Thailand) โดยทำการศึกษาสภาพความจริงในสังคมไทยเพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมไทยตามเจตนารมณ์แห่งสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 (ค.ศ.1962-1965 หรือ พ.ศ.2505-2508)

การศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยตามแนวทางของสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 ส่งผลให้เกิดแนวคิดการพัฒนาที่สำคัญ คือ แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินการคือ บุคลากรในระดับผู้บริหารที่เป็นผู้นำของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาที่ยังเป็นประเด็นที่ไม่ค่อยมี

¹สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย เป็นฝ่ายบริหารสูงสุดของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย

การศึกษา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของบุคลากรดังกล่าว ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำงานพัฒนาสังคมจนก่อรูปความคิดเป็นแนวทางการพัฒนาศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนขึ้น โดยมีที่มาและปัจจัยการเกิดแนวทางดังกล่าวจากแนวคิดการพัฒนาของศาสนาที่มาจากภายนอกสังคมไทย และได้มีการปรับประยุกต์แนวคิดให้เข้ากับสังคมไทย ซึ่งเป็นวิธีการที่แตกต่างจากภาครัฐที่นำแนวคิดและหลักการพัฒนาจากต่างประเทศมาใช้ดำเนินการโดยไม่มี การปรับเปลี่ยน ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา

หลักคิดภายนอกของคาทอลิกที่กล่าวนี้คือ หลักการพัฒนา มนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (The Second Vatican Ecumenical Council) ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างปีค.ศ. 1962-1965 หรือ พ.ศ. 2505-2508 โดยเฉพาะจากเอกสารสำคัญคือ ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (The Constitution on the Modern World, *Gaudium et Spes*) ที่ได้กล่าวถึงหน้าที่ของคริสตชนในแง่มุมใหม่คือ การรับผิดชอบต่อโลกหรือการรับใช้เพื่อนมนุษย์ โดยการทำตนเป็นเพื่อนมนุษย์ ตามคำสอนของพระเยซูเจ้าที่ว่า "ทุกครั้งที่ท่านทำให้แก่พี่น้องที่ต่ำต้อยที่สุดของเราคนใดคนหนึ่งก็เท่ากับ ทำให้แก่เราเอง" (Bamrungtrakul and Duhart, 1968: 49-50) หรือ อาจกล่าวได้ว่า หน้าที่ของคริสตชนคือ การมีชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุขกับมนุษย์ หรือการมีบทบาทด้านสังคมของพระศาสนจักร

การมีบทบาทด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกนั้นต้องอาศัยหลักการสำคัญ ซึ่งผู้เขียนสรุปจากเอกสารของสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 ได้ 6 ประการได้แก่

1) การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ หลักการนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ชัดเจนระหว่างพระศาสนจักรกับโลกในมุมมองทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากตามหลักความเชื่อของคาทอลิก พระเจ้าได้ทรงเปิดเผยหลักความเชื่อแก่มนุษย์ในประวัติศาสตร์ของโลก รวมถึงยังแสดงให้เห็นถึงความยินดี และกระตือรือร้นที่จะส่งเสริมวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าของพระศาสนจักรและการยอมรับประวัติศาสตร์ยังได้ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโลกกับพระศาสนจักร กล่าวคือ โลกได้ให้แนวทางต่างๆกับพระศาสนจักร และพระศาสนจักรสามารถช่วยโลกได้ (Wostyn,1990: 56)

2) ความหมายใหม่ของพระศาสนจักร เป็นการขยายขอบเขตของความหมายเดิมที่ไปไกลกว่าโครงสร้างที่มีการบังคับบัญชา กล่าวคือ เป็นเรื่องความสัมพันธ์ภายในพระศาสนจักร พระศาสนจักรเป็นชุมชนของการมีส่วนร่วม โดยผู้เป็นสมาชิกดำเนินชีวิตด้วยการติดตามความรักและความจริง สมาชิกเหล่านั้นก็คือ ประชากรของพระเจ้า และประชากรของพระเจ้านี้เองที่เป็นความหมายใหม่ของพระศาสนจักร ซึ่งได้รวมมนุษย์ทุกคนเข้าสู่การเป็นประชากรของพระเจ้า ดังนั้นทุกคนจึงมีความเท่าเทียมกัน (Wostyn,1990: 46-47)

3) การทำงานร่วมกันระหว่างนักบวชและฆราวาสในพระศาสนจักรเป็นหลักการเพิ่มบทบาทสำคัญของฆราวาส โดยให้ฆราวาสมีส่วนร่วมในการเผยแพร่งานศาสนา และการนำหลักความเชื่อไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งชีวิตส่วนตัวและการทำงาน รวมทั้งส่งเสริมให้ฆราวาสริเริ่มทำกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะ (เสรี, 2545: 105)

4) การอ่านหรือการวินิจฉัยสัญญาณแห่งกาลเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ เพราะมนุษย์จะรับรู้ถึงการเปิดเผยของพระเจ้าผ่านเหตุการณ์ต่างๆในการเปลี่ยนแปลง

ด้านต่างๆของโลก ดังนั้นพระศาสนจักรจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์และตีความสิ่งต่างๆ รอบตัวเพื่อที่จะจัดการและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ (Wostyn, 1990: 55-56)

5) การปรับตัวสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นมีที่มาจากการศึกษาและเผยแพร่หลักความเชื่อและคำสอนสมัยแรกๆที่เน้นถึงความเหมาะสมต่อชุมชนตอบสนองต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของยุคสมัย การตอบสนองต่อวัฒนธรรมนี้ยังเป็นการดำเนินชีวิตตามแบบพระเยซูที่ใช้ชีวิตผูกพันกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ด้วยความเคารพ เพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น ซึ่งตรงกับหลักความเชื่อเรื่องการบังเกิดมาเป็นมนุษย์ของพระเยซู (Incarnation) โดยมีสาระสำคัญคือ การมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ (เสรี, 2527: 232)

6) การเสวนาเป็นรูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับพระศาสนจักร ซึ่งเป็นการพูดคุยกันด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและเสรีภาพของมนุษย์ (ไกร, 1999: 49-51) โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับ รวมถึงการส่งเสริมความรัก ความเมตตาและความไว้วางใจระหว่างกัน (ไกร, 1999: 56-57)

นอกจากนี้การเสวนายังช่วยให้พบความจริงต่างๆ และความคิดเห็นของผู้อื่นที่จะช่วยให้พระศาสนจักรมีความรู้มากขึ้น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ของท้องถิ่น (ไกร, 1999:58-59) รวมถึงยังเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ในด้านการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักร กล่าวคือ ทำให้พระศาสนจักรได้เรียนรู้แบบแผนมนุษย์ทั้งที่เป็นคาทอลิกและไม่ได้เป็น เพื่อที่จะได้นำคำสอนมาวินิจฉัยและตอบคำถามแก่มนุษย์ให้เหมาะสมมากขึ้น รวมถึงทำให้ความเชื่อทางศาสนาสามารถอยู่

ร่วมกับองค์ความรู้วิชาการที่ก้าวหน้าได้ (Bamrungtrakul and Duhart, 1968: 87,126)

หลักการทั้งหกประการนี้ นอกจากจะเป็นผลของประเด็นที่อภิปรายในสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 และยังได้กลายมาเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนามนุษย์และสังคม เนื่องจากหลักการทั้งหมดนี้ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญร่วมกันประการหนึ่งคือ พระศาสนจักรให้ความสนใจมนุษย์และโลก รวมทั้งยุติการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและเป้าหมายเหมือนที่เคยเป็นในอดีต ด้วยเหตุนี้แนวทางสำคัญที่กล่าวมานี้ จึงเป็นเสมือนการชี้แนะการปฏิบัติให้แก่บุคลากรของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงานพัฒนา โดยนำมาปรับใช้เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยนอกจากนี้แนวคิดเรื่องการมีบทบาทด้านสังคม โดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ยังมีอิทธิพลต่อเอกสารอื่นๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกในระยะเวลาต่อมาด้วย นั่นคือ สมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติ (On the Development of Peoples, Populorum Progressio) ซึ่งมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

"การพัฒนาที่แท้จริงคือ การทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์โดยการส่งเสริมความดีงามให้แก่มนุษย์ทุกคน และไม่แบ่งแยกเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกจากตัวมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม การพัฒนามนุษย์ดังกล่าวนี้เป็นการพัฒนามนุษย์แต่ละคนและมนุษยชาติไว้ด้วยกัน เนื่องจากพระศาสนจักรเชื่อว่า เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าที่พัฒนามนุษย์พัฒนาตนเองโดยสมบูรณ์ ซึ่งมีใช้

การที่มนุษย์เลือกทำตามใจตนเอง แต่เป็นการทำตาม พระประสงค์ของพระเจ้าที่ได้มอบหมายต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า" (เสรี, รุ่งโรจน์ และคมสัน, 2528: 71)

อาจกล่าวได้ว่าบทบาทด้านสังคมของพระศาสนจักรที่ได้รับ อิทธิพลจากสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 คือ การพัฒนามนุษย์ ทั้งครบ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือ "หลักการพัฒนา 2 ข้อ คือ 1.ต้องมี ลักษณะครบคือ Complete, Integral ทั้งหมดครบสมบูรณ์ แต่ละคน พัฒนาครบทุกมิติ การพัฒนาบุคคล กาย ปัญญา สังคม จิตใจ การพัฒนาของมนุษยชาติทั้งหมด และ 2. การพัฒนาเพื่อสันติภาพ โดยสรุป แต่ละคนได้รับการพัฒนาครบทุกมิติ และครบทุกคน" (สภาคาทอลิก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ม.ป.ป.: 28) ซึ่งการพัฒนามนุษย์ตาม แนวทางดังกล่าวนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เนื่องจากการทำงาน พัฒนาหรืองานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภา สังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 มีลักษณะที่เป็นการทำงานภายใน สถาบันต่างๆ ได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาล และเป็นการช่วยเหลือใน ลักษณะของการสงเคราะห์ หรือการบริจาคให้เปล่าโดยแต่ละงานมี เนื้อหาและสาระสำคัญ ดังนี้

1) งานด้านการศึกษา เป็นการทำงานด้านสังคมในรูปแบบการ ดำเนินงานโดยสถาบัน คือ โรงเรียน ซึ่งเป็นงานที่พระศาสนจักร คาทอลิกมีส่วนร่วมในการสร้างความทันสมัยให้กับประเทศไทยโดยมี หน้าที่จัดหาและเอาใจใส่ทางด้านการศึกษาทั้งเด็กชายและเด็กหญิง (หอดจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, สืบค้นออนไลน์: เมษายน 2552)

2) งานมุ่งเน้นปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น เช่น การจัดซื้อเครื่องทำไฟขนาดใหญ่ การทำน้ำดิบให้เป็นน้ำประปาในหมู่บ้านท่าแร่ฯ จ.สกลนคร และจัดหาที่ดินทำกินสำหรับผู้ยากไร้ (บาทหลวงอันดรูว์สำราญ, 2543: 59-60) เป็นต้น

3) งานด้านอื่นๆ เช่น การเยี่ยมเยียนประชาชนตามบ้าน การรักษาโรค การส่งเสริมอาชีพการสร้างสถานสงเคราะห์เพื่อช่วยคนยากไร้ คนพิการ และคนด้อยโอกาส (ปรีชา, 2531: 131 และ 144-145)

การทำงานด้านสังคมหรือพัฒนาในช่วงก่อนสภาสังคายนา สากลวาติกัน ครั้งที่ 2 จึงเป็นการทำงานที่มุ่งช่วยเหลือคนในระยะสั้น ตอบสนองความจำเป็นตามสภาวะการณ์ โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน หรือผลในระยะยาวที่เกิดขึ้น รวมทั้งยังไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับอีกด้วย กล่าวคือ ความสัมพันธ์ก็เป็นไปในลักษณะไม่เท่าเทียมกัน เพราะฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ให้ ซึ่งอยู่ในลักษณะที่เหนือกว่าอีกฝ่ายที่เป็นผู้รับเสมอ

ดังนั้น การศึกษาเรื่องการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกนี้มีเป้าหมายเพื่อชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการทำงานด้านสังคม กล่าวคือ จากการทำงานในลักษณะสงเคราะห์และบริจาคในช่วงก่อนสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 มาสู่การพัฒนามนุษย์และสังคมในช่วงหลังสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 และยังเป็นการชี้ให้เห็นว่า แม้ศาสนาคาทอลิกจะเป็นศาสนาที่มาจากภายนอกสังคมไทยและยังเป็นที่นับถือของประชาชนไทยส่วนน้อย แต่ก็ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนทั้งในแง่ของศาสนิกชนและพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศโดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาเพื่อรับใช้เพื่อนมนุษย์ในสังคม การศึกษาการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกจะศึกษาผ่านบทบาทการทำงานของบุคลากรในสภาคาทอลิก

แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยจะศึกษาในฐานะที่บุคลากรนั้นเป็นปัญญาชน โดยอาศัยกรอบแนวคิดปัญญาชนคาทอลิก ซึ่งมาจากการผสมผสานแนวคิดปัญญาชนอินทรีย์ (Organic Intellectual) ของ Antonio Gramsci และแนวคิดประกาศก (Prophet) โดยแต่ละแนวคิดมีสาระสำคัญดังนี้

ปัญญาชนอินทรีย์ หรือปัญญาชนก้าวหน้า เป็นแนวคิดสำคัญในทฤษฎีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมของกรัมสกี สำหรับกรัมสกีแล้วปัญญาชนอินทรีย์มีลักษณะ ได้แก่

1) ปัญญาชนอินทรีย์ไม่ได้มีลักษณะพิเศษหรืออิสระจากกลุ่มคนต่างๆ เนื่องจากบ่อเกิดความคิดและการทำหน้าที่ของปัญญาชนนั้นล้วนมาจากความสัมพันธ์ในสังคมจะมีความแตกต่างบ้างก็เพียงเล็กน้อยตามความถนัดเฉพาะ

2) คนทุกคนสามารถเป็นปัญญาชนได้ แต่จะมีเพียงบางคนที่ทำหน้าที่เป็นปัญญาชนเนื่องจากการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นล้วนเกี่ยวข้องกับความคิดทั้งสิ้น (Hoare and Geoffrey and Smith, 2008: 3)

3) ต้องมีชีวิตที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมวลชน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวพันกับมวลชนที่ทำงานด้วย (สมบัติ, 2525: 68)

หน้าที่สำคัญของปัญญาชนอินทรีย์ มีหลายประการได้แก่

1) การให้การศึกษาแก่ผู้นำ มุ่งเน้นการสร้างการเติบโตของจิตสำนึกในหมู่ชนในฐานะที่พวกเขาเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์(สมบัติ, 2525: 38)

2) คอยช่วยเหลือให้ชนชั้นกรรมาชีพเกิดจิตสำนึกในตัวเองในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ (สมบัติ, 2525: 59) ขจัดปัญหาจิตสำนึกที่ขัดแย้ง (สมบัติ, 2525: 59 และ 108)

3) ทำให้ชนชั้นกรรมาชีพตระหนักว่าหน้าที่และผลประโยชน์ของตนไม่ได้มีเพียงแค่เศรษฐกิจแต่มีในด้านการเมืองและสังคมด้วย

4) ต้องทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวมด้วย

5) จัดตั้งคนและวัตถุเพื่อช่วยให้ระบบการผลิตในยุคของตนดำรงสืบต่อไปได้ (สมบัติ, 2525: 59)

6) ช่วยทำให้กลุ่มคนที่กระจัดกระจายในสังคมให้รวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นกลุ่มสังคมและวัฒนธรรม (สมบัติ, 2525: 62 และ 108)

7) ฟื้นฟูส่งเสริมชีวิตทางจริยธรรมและสติปัญญา รวมถึงการสร้างทฤษฎีที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ (สมบัติ, 2525: 66) หรือการปรับวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับชีวิตทางปฏิบัติ (สมบัติ, 2525:108)

8) เป็นสื่อกลาง คอยผลักดันให้กลุ่มนามวลชนผสมผสานเข้าด้วยกันภายในองค์กรรวม และมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง (สมบัติ, 2525: 67)

9) ต้องดำเนินการต่อสู้ทางวัฒนธรรม เพื่อนำมวลชนเข้าไปผสมผสานวัฒนธรรมปฏิวัติของประชาชน (สมบัติ, 2525: 69)

10) เป็นผู้นำหลักการและปัญหาที่มวลชนหยิบยกขึ้นมาจากกิจกรรมทางปฏิบัติมาสร้างขึ้นเป็นระบบ และคอยให้ความหมายแก่กิจกรรมที่มวลชนทำอยู่ (สมบัติ, 2525: 108) หรือกล่าวในง่ายคือปัญญาชนเป็นผู้ทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันของทฤษฎีและการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจของการเปลี่ยนแปลง (สมบัติ, 2525: 109)

11) ส่งเสริมให้เกิดปัญญาชนที่เป็นตัวแทนโดยสายเลือดของชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งมีความผูกพันอยู่กับการต่อสู้และความไม่ฝันของพวกเขา(สมบัติ, 2525: 69) เนื่องจากชนชั้นกรรมาชีพไม่มีฐานเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งพอที่จะสร้างปัญญาชนของตนได้เหมือนอย่างชนชั้นนายทุน ดังนั้นจึงต้องทำการยึดอำนาจรัฐเพื่อจะสร้างฐานเศรษฐกิจที่จะก่อให้เกิดปัญญาชนของชนชั้นกรรมาชีพเองได้ (สมบัติ, 2525: 77-78) การสร้างปัญญาชนของชนชั้นกรรมาชีพเป็นการสร้างปัญญาชนใหม่ที่มีความหมายและลักษณะที่สำคัญคือ การผสมผสานแรงงานกายเข้ากับแรงงานสมอง และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางวัฒนธรรม (สมบัติ, 2525:114-115) ด้วยเหตุนี้เพื่อจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างมวลชนกับปัญญาชนที่ไม่ได้มาจากชนชั้นกรรมาชีพ

อย่างไรก็ตามในการศึกษาทำความเข้าใจแนวคิดปัญญาชนอินทรีย์จะต้องศึกษาควบคู่กันไปกับแนวคิดสังคมพลเรือน หรือประชาสังคม (civil society) เนื่องจากสำหรับกริมซีแล้วไม่มีปัญญาชนที่เป็นอิสระหรือเอกเทศ ดังนั้นในการศึกษาแนวคิดก็เช่นกัน จำเป็นต้องศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาชนอินทรีย์และสังคมพลเรือน รวมถึงแนวคิดเรื่องสงครามเพื่อแสวงหาฐานที่มั่น (war of position) และแนวคิดการครองความเป็นใหญ่ (hegemony) ด้วย แนวคิดต่างๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันดังนี้

กริมซีได้ให้ความหมายและความสำคัญของสังคมพลเรือนว่า ปริมาณพลของทุกสิ่งทุกอย่างที่รัฐไม่มีอำนาจผูกขาด หรืออาจจะเรียกได้ง่ายคือ ภาคเอกชนของรัฐนั่นเอง สังคมพลเรือนนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบนที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลง (สุรพงษ์ ในสมบัติ, 2525: 166) และเป็นแหล่งรวมความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์

และวัฒนธรรม เป็นที่มาของกิจกรรมทางศีลธรรม ปัญญา จิตสำนึก อุดมการณ์ และปัญญาชนรวมทั้งยังเป็นเวทีในการต่อสู้ระดับอุดมการณ์ ระหว่างชนชั้นหลัก (fundamental class) และชนชั้นที่มุ่งครองความเป็นใหญ่ในสังคม ธรรมเนียมได้ยกตัวอย่างสังคมพลเรือน เช่น วงการ สื่อสารมวลชน การศึกษา ศาสนาต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งสังคมพลเรือนยังเป็นปัจจัยชี้ขาดในการครองความเป็นใหญ่ และในสังคมพลเรือนให้ความสำคัญกับความยินยอม หรือการยอมรับ (consent) (สุรพงษ์ ใน สมบัติ, 2525: 164-165)

จากนิยามและความสำคัญของสังคมพลเรือนสะท้อนให้เห็นว่า หากปัญญาชนและมวลชนต้องการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะต้องเข้าไปต่อสู้ในด้านความคิดหรืออุดมการณ์ในสังคมพลเรือน โดยการเข้าไปในสังคมพลเรือนดังกล่าวนั้นก็คือ การทำสงครามเพื่อแสวงหาฐานที่มั่นในระยะยาวเพื่อสร้างให้เกิดความยินยอม (สมบัติ, 2525: 49) จนนำไปสู่การครองความเป็นใหญ่ ดังนั้นหากต้องการครองความเป็นใหญ่จะต้องอาศัยการต่อสู้ทางความคิด ความเชื่อ หรือวัฒนธรรมในสังคมพลเรือน เนื่องจากสังคมพลเรือนเป็นเหมือนป้อมปราการที่ปกป้องการโจมตีทั้งหลาย (สมบัติ, 2525: 90) ต่อรัฐหรือชนชั้นหลักที่ยึดครองความเป็นใหญ่ ดังนั้นหากต้องการทำลายการครองความเป็นใหญ่และเสนออุดมการณ์ของชนชั้นหลักใหม่ขึ้นจะต้องกระทำการในพื้นที่ของสังคมพลเรือน เนื่องจากสังคมพลเรือนเปรียบเสมือนโครงสร้างอันแข็งแกร่งภายในรัฐ ขณะที่รัฐเป็นเสมือนคูที่ล้อมรอบสังคมพลเรือนไว้ (สมบัติ, 2525: 95) และในการครองความเป็นใหญ่มีขั้นตอนที่สำคัญคือ “...การคืบหน้าจากการที่เน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปสู่ขั้นที่เน้นจริยธรรมและการเมือง...ทำให้พวกเขายืนยันได้ว่า ผลประโยชน์ของตนคือผลประโยชน์ของทุกคน” (สมบัติ, 2525: 83)

โดยสรุปแล้ว แนวคิดปัญญาชนอินทรีย์ แนวคิดสงคราม แสวงหาฐานที่มั่น แนวคิดสังคมนิยม แนวคิดการครองความเป็นใหญ่และความยินยอม เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กัน กล่าวคือ ในการเปลี่ยนแปลงสังคมจำเป็นต้องสร้างความยินยอมในการครองความเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นหน้าที่ของปัญญาชนอินทรีย์ หรือปัญญาชนก้าวหน้า ซึ่งจะทำหน้าที่ในการเสนออุดมการณ์ใหม่อันเปรียบได้กับการทำสงคราม แสวงหาฐานที่มั่นในพื้นที่สังคมนิยม เมื่ออุดมการณ์ใหม่ได้รับการยอมรับจึงจะสามารถครองความเป็นใหญ่ในรัฐได้

ลำดับต่อมาเป็นแนวคิดประกาศก เป็นแนวคิดของศาสนา คาทอลิกที่มีบทบาทและหน้าที่คล้ายคลึงกับแนวคิดปัญญาชนอินทรีย์ ของกริมซี กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้า โดยมีหน้าที่สำคัญตามที่พระเจ้าได้มอบหมายให้ ได้แก่ การอบรม สั่งสอน ตักเตือน อธิบายเกี่ยวกับเรื่องศาสนา สังคมหรือการเมืองทั้งในเรื่อง ส่วนตัวและส่วนรวมให้ประชาชนได้รับรู้ รวมถึงการกระทำอื่นๆ อยู่บน ฐานความเชื่อเรื่องพระเจ้า คำพูดหรือการกระทำจะเกี่ยวข้องกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยเฉพาะสถานการณ์ในยุคของตนเอง เพื่อให้ ประชาชนเปลี่ยนแปลงตนเองให้สามารถคืนดีกับพระเจ้าเป็นเจ้าด้วยการ สำนึกผิดและปฏิบัติตามทบัญญัติพระเจ้า (เสรี, 2531: 7-8)

ปัญญาชนคาทอลิก

แนวคิดปัญญาชนอินทรีย์และประกาศกข้างต้นนี้เมื่อนำมา ผสมผสานกันจะได้จุดร่วมที่สำคัญมากนั่นคือ การมุ่งเปลี่ยนแปลงคน และสังคมโดยให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึง สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยเข้าไปร่วมงานหรือดำเนินชีวิตกับ ประชาชน ซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมทั้งในทางทฤษฎีและการ ปฏิบัติ รวมถึงชี้ให้เห็นผลประโยชน์ของประชาชนที่มีอยู่ทั้งในด้าน

เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเรื่องการยกระดับจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาสู่การให้ความสำคัญทางด้านจิตใจหรือจริยธรรม ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และแก้ไขสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันให้ดีขึ้นกล่าวคือเป็นการทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเป็นมนุษย์สำหรับปัญหาชนคาทอลิกคือ สิ่งที่ได้รับมาจากพระเจ้า

ส่วนที่แตกต่างระหว่างแนวคิดปัญญาชนอินทรีและประกาศกก็คือ แนวคิดพื้นฐานหรือทฤษฎี กล่าวคือ ปัญญาชนอินทรีมีแนวคิดพื้นฐานที่สนใจศึกษาและสังเคราะห์ความคิดและความรู้จากกิจกรรมที่ประชาชนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ขณะที่ปัญญาชนคาทอลิกมีแนวคิดพื้นฐานอยู่ที่หลักความเชื่อในพระคัมภีร์และข้อคำสอนของพระศาสนจักร และความแตกต่างระหว่างปัญญาชนอินทรีและปัญญาชนคาทอลิกคือ เป้าหมาย กล่าวคือ ปัญญาชนอินทรีเข้ามาทำหน้าที่ปัญญาชนเพื่อการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐและครองความเป็นใหญ่ ขณะที่ปัญญาชนคาทอลิกมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงจิตใจคน ปรับความสัมพันธ์ในสังคมจากการแข่งขันมาเป็นการร่วมมือกัน จากคนแปลกหน้ามาเป็นที่เป็นน้องกันรวมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในฐานะลูกของพระเจ้าเหมือนกัน ความแตกต่างระหว่างปัญญาชนอินทรีกับปัญญาชนคาทอลิกนี้เองที่ทำให้ต้องอาศัยแนวคิดประกาศกเข้ามาผสมผสานด้วย

ดังนั้น บทบาทหน้าที่สำคัญของปัญญาชนคาทอลิกถือเป็นส่วนสำคัญในการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ การทำงานของปัญญาชนคาทอลิกมีส่วนที่สอดคล้องกับการทำหน้าที่ปัญญาชนอินทรีแบบกริมซีคือ มีหน้าที่ในการให้การศึกษอบรมเพื่อกระตุ้นให้ตระหนักถึงจิตสำนึกว่าประชาชนเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเองและปัญญาชนคาทอลิกยังดูแลในเรื่อง

ชีวิตความเป็นอยู่ โดยชี้ให้เห็นว่ายังมีผลประโยชน์ด้านสังคมและการเมืองด้วย ไม่ใช่แค่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเดียวโดยเฉพาะในเรื่องวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของประชาชน เรื่องจิตใจหรือจริยธรรม รวมถึงการประสานความรู้ด้านวัฒนธรรมเข้ากับการปฏิบัติ จึงทำให้ต้องเข้าไปทำงานร่วมกับประชาชนที่รวมกลุ่มกัน การทำงานกับประชาชนส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กับกลุ่มคนและมีความรู้สึกเกี่ยวพันกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคนที่เกิดจากการทำงานนี้ยังเป็นบ่อเกิดของความรู้และวัฒนธรรมใหม่ให้กับทั้งสองฝ่าย รวมถึงการที่ปัญญาชนคาทอลิกได้วางรากฐานและองค์ประกอบต่างๆ เพื่อความยั่งยืนให้กับประชาชนด้วย

ปัญญาชนคาทอลิกสอดคล้องกับแนวคิดประกาศในเรื่องฐานความคิดทั้งการพูดและการกระทำมาจากความเชื่อในพระเจ้า โดยผ่านการสั่งสอน อบรม ตักเตือน ให้แนวทางในการปฏิบัติตามบทบัญญัติพระเจ้ารวมทั้งให้คำอธิบายกับสถานการณ์สำคัญในยุคสมัย มีมุมมองทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนในเหตุการณ์ที่สำคัญที่มีผลต่อความเชื่อในพระเจ้าด้วยกระบวนการที่ทันสมัย นั่นคือ สภาสังคายนาวาติกันสากล ครั้งที่ 2 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้นำศาสนา เนื่องจากพระศาสนจักรคาทอลิกได้พิจารณาทบทวนตนเองและสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในโลกโดยเฉพาะผลของสงครามโลกครั้งที่ 2 และยุคของการพัฒนา ทำให้พระศาสนจักรตระหนักถึงหน้าที่ต่อมนุษย์ในสังคมโลกให้สอดคล้องกับความเป็นจริง (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2543: 50) กล่าวคือ พระศาสนจักรต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับมนุษย์ในโลกนี้ มิได้มุ่งที่จะละทิ้งโลกนี้เพื่อไปสู่ชีวิตในโลกหน้า (โลกหลังความตาย) และต้องให้ความเคารพต่อคุณค่าและร่วมในประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมอื่นๆของประชาชน (นิพจน์, 2548: 93) ที่แตกต่างจากศาสนาคาทอลิกด้วย รวมถึงพระศาสนจักร

คาทอลิกให้อิสระกับบุคลากรของพระศาสนจักรท้องถิ่นในการทำหน้าที่
รับใช้เพื่อนมนุษย์และสังคม

จากกระบวนการทัศน์ใหม่ของพระศาสนจักรคาทอลิกในสภา
สังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 ส่งผลให้บรรดาผู้นำศาสนาในฐานะที่
เป็นส่วนสำคัญของพระศาสนจักร ได้แก่ พระสังฆราช บาทหลวง
นักบวชชายและหญิงที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานพัฒนา จึงต้อง
ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากที่เคยผูกมัดตนเองกับภารกิจ
เผยแผ่ศาสนา การทำพิธีกรรม เปลี่ยนมาเป็นเรื่องการศึกษาให้ความ
สนใจกับชีวิตความเป็นอยู่จริงของประชาชน โดยการดำเนินชีวิตร่วมไป
กับประชาชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รับบทบาท “เป็นผู้นำใน
การพัฒนา” (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2543: 31)
รวมทั้งเป็นทั้งผู้ให้การศึกษาและเป็นผู้รับการศึกษาจากประชาชนด้วย

การเปลี่ยนแปลงในตัวผู้นำที่ได้รับอิทธิพลจากสภาสังคายนา
สากลวาติกัน ครั้งที่ 2 มองเห็นได้อย่างชัดเจนจากบุคลากรระดับผู้นำ
สามท่านของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ได้แก่
พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ประธานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย
เพื่อการพัฒนา (พ.ศ.2519-2549) บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิहार
ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา² สังฆมณฑลเชียงใหม่ (พ.ศ.2518-2540)
และบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต เลขาธิการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย
เพื่อการพัฒนา (พ.ศ.2527-2532)

² ศูนย์สังคมพัฒนา คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสังคมของทุกสังฆ
มณฑล เพื่อปฏิบัติงานพัฒนามนุษย์และสังคมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี
พ.ศ.2518 และเป็นส่วนหนึ่งของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

ผู้นำทั้งสามท่านนี้จัดอยู่ในฐานะปัญญาชนคาทอลิก เนื่องจากเหตุผลหลายประการ คือ ประการที่หนึ่ง เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดหลักการเพื่อใช้ในการทำงาน ประการที่สอง เป็นผู้ปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ประการที่สาม เป็นผู้เสนอแนวคิดและวิธีการทำงานพัฒนา และประการที่สี่ เป็นผู้มีความสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนแนวคิดการพัฒนามนุษยและสังคมไทยบนพื้นฐานของหลักความเชื่อของคาทอลิก

ความสำคัญในการศึกษาผู้นำทั้งสามท่านนี้ในฐานะที่เป็นปัญญาชนคาทอลิกคือ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาที่สำคัญที่ก่อให้เกิดแนวคิดและกิจกรรมต่างๆของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาโดยผู้เขียนจะศึกษาปัญญาชนคาทอลิกทั้งสามใน 3 ประเด็น ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิตและการทำงานการเสนอความคิด และกิจกรรมการพัฒนา ประเด็นทั้งสามมีความสำคัญ กล่าวคือ ประสบการณ์ชีวิตเปรียบเสมือนที่มา หรือแรงผลักดันที่สำคัญของปัญญาชนแต่ละท่านในการทำงานพัฒนา

การเสนอแนวคิดเกิดขึ้นได้จากการผสมผสานระหว่างการศึกษาค้นคว้าในเรื่องหลักความเชื่อ ความรู้ต่างๆ และประสบการณ์การทำงานพัฒนา ความคิดที่ได้จากการทำงานนี้เป็นแนวทางสำคัญที่ก่อให้เกิดกิจกรรมการพัฒนา และในส่วนกิจกรรมการพัฒนา เป็นเสมือนการนำแนวคิดที่เป็นนามธรรมมาปฏิบัติให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และยังสะท้อนให้เห็นความสำคัญของปัญญาชนคาทอลิกที่มีต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

ประสบการณ์ชีวิตของปัญญาชนคาทอลิก

ประสบการณ์ชีวิตในที่นี้ หมายถึง ภูมิหลังทางการศึกษา การเข้าร่วมในการฝึกอบรม การประชุมและการสัมมนาต่างๆ การดำเนินชีวิต ที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในหน้าที่ของผู้นำศาสนา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 ซึ่งก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและแนวคิดในการทำงานพัฒนาของปัญญาชนคาทอลิก โดยมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

1) พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์

จากหน้าที่ผู้นำทางศาสนาทำให้พระสังฆราชบุญเลื่อนต้องเดินทางไปเข้าร่วมการประชุม สัมมนา และฝึกอบรมต่างๆอยู่เสมอ แต่มีการประชุมครั้งหนึ่งที่ได้ถือว่าเป็นการจุดประกายที่สำคัญในการเข้ามาทำงานด้านสังคมและการพัฒนานั้นคือ การสัมมนาอบรมบรรดาพระสังฆราช พระสงฆ์ นักบวชที่ฮ่องกงในชื่อว่า PISA ย่อมาจาก Priest Institute for Social Action ซึ่งจัดโดยคณะสงฆ์เยสุอิต ในปี พ.ศ. 1965 เพื่อเตรียมทำความเข้าใจเอกสารสำคัญจากสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 นั่นคือ Gaudium et Spes (พระธรรมนูญพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้) ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ คือ พระศาสนจักรต้องสนใจให้ความสำคัญกับความเป็นจริงของสังคม โดยไปอยู่เคียงข้างผู้ยากจน ผู้ที่ถูกเบียดเบียน ผู้ที่ถูกผลักให้ออกไปอยู่ชายขอบของสังคม ซึ่งวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชนเหล่านั้นมาสนใจ รวมตัวเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงมีการพูดถึงเรื่องสหกรณ์เครดิตยูเนียน เนื่องจากจิตตารมณ์ของสหกรณ์สอดคล้องกับพระวรสาร กล่าวคือ การสนใจ ห่วงใย แบ่งปัน ชื่อสัตย์ต่อกันและกัน เมื่อเรียนรู้มาแล้วเราก็ก็นำไปปฏิบัติในช่วงปี 1965-1970” (พระสังฆราชบุญเลื่อน, 2545: 1-15)

2) บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร

เนื่องด้วยได้รับการอบรมและฝึกฝนประสบการณ์ชีวิตจากบรรดาธรรมทูตคณะพระฤทธิย์ของพระเยซูเจ้าแห่งเบธารามส่งผลให้บาทหลวงนิพจน์มีความรู้สึกผูกพันกับชาวบ้าน แม้จะไม่ได้เป็นลูกหลานของชาวบ้านโดยตรง ดังนี้

“สิ่งที่คุณพ่อเบธารามทำมากกว่าการแพร่ธรรม แต่มันเป็นเรื่องของชีวิต...เวลาที่พ่อมาบวชพ่อก็ถูกฝึกอบรมมาจากคุณพ่อคณะเบธารามให้อยู่กับชาวบ้าน เดินไปเยี่ยมและอยู่กับชาวบ้านตามหมู่บ้านต่างๆ จิตตารมณ์นี้บวกกับจิตตารมณ์เอกสารวาติกันครั้งที่ 2...พ่อได้เห็นชีวิตของพวกเขา เห็นพวกเขาอยู่กับชาวบ้าน สนทนากับชาวบ้าน รู้จักวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวบ้าน”
(ศูนย์คำสอนสังฆมณฑลเชียงใหม่,ม.ป.ป.: 6-8)

ประกอบกับได้รับการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 โดยตรง และความรู้ทางวิชาการอื่นๆ ได้แก่ เทววิทยาในแนวทางที่มองพระเยซูเจ้าเป็นมนุษย์ที่แท้ มีชีวิตอยู่ในประวัติศาสตร์ที่วิกฤติของชนชาติยิว งานวิชาการจากนักเทววิทยาหลังสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เช่น Karl Rahner รวมทั้งแนวคิด Neo-Marxism เช่น Antonio Gramsci ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของ การสร้างปัญญาชนอินทรีย์ หรือนักคิดของชาวบ้านเอง (Organic Intellectual) เพื่อใช้ในการต่อสู้ และเปาโล แฟร์ นักวิชาการด้านการศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ที่ไม่รู้หนังสือ และผู้ใหญ่ เป็นต้น (บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2552)

เมื่อได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑล เชียงใหม่ในห้วงเวลาแห่งความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์สังคมการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์และเสรีนิยม ฝ่ายคอมมิวนิสต์ชูเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียม แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ การยึดข้าวของต่างๆของชาวบ้าน ส่วนอุดมการณ์เสรีนิยมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาฯ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ผู้หญิงทางภาคเหนือถูกส่งเป็นสินค้าเพื่อให้บริการแก่ค่ายทหารอเมริกันที่สนับสนุนเสรีนิยม (บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร, **สัมภาษณ์**, 10 มกราคม 2552) ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ ส่งผลให้บาทหลวงนิพนธ์เกิดแรงผลักดันในการหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคนในท้องถิ่นต่อไป

3) บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต

จากการได้รับการศึกษาอบรมตามจิตตารมณ์สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ประกอบกับการได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลจันทบุรี และเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจึงส่งผลให้มีโอกาสได้ศึกษาและอบรมเพิ่มเติมในงานพัฒนามนุษย์และสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การทำงานมากที่สุดและขณะที่ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องหลักคำสอนด้านสังคมก็ได้พบสภาพความเป็นจริงของพระศาสนจักรที่ส่งผลให้มีความสนใจในเรื่องคำสอนด้านสังคมน้อย กล่าวคือ *“พระศาสนจักรสอนอะไร ...เราคิดหรือว่าพระสงฆ์ทั่วไปจะมีโอกาสได้อ่าน ยกเว้นในกรณีผู้ที่สนใจจริงๆเท่านั้น เพราะแต่ละท่านก็มีหน้าที่ต้องกระทำอยู่แล้ว”* (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4: 22) ซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพภายนอกของพระศาสนจักรในเบื้องต้นได้ว่าคงจะมีการรับรู้ถึงงานพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับงานเผยแผ่ศาสนาซึ่งเป็นภารกิจหลักของพระศาสนจักรคาทอลิก

จากประสบการณ์ชีวิตของปัญญาชนคาทอลิกทั้งสามท่านนี้ จะเห็นจุดร่วมกันคือ การได้รับแรงบันดาลใจ หรืออิทธิพลจากสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งให้ความสนใจชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในโลกนี้ โดยมุ่งปรับเปลี่ยนให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งผลให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากการสงเคราะห์ให้เปล่า เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

อย่างไรก็ตาม แม้ปัญญาชนคาทอลิกทั้งสามท่านจะมีจุดร่วมที่ได้รับอิทธิพลจากสภาสังคายนาฯ แต่ก็มีที่มาของประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พระสังฆราชบุญเลื่อนได้รับอิทธิพลจากสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ผ่านทางการเข้าประชุม และการได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ขณะที่บาทหลวงนิพนธ์ได้รับจากประสบการณ์ชีวิตจากบรรดาธรรมทูตที่ทำงานใกล้ชิดกับชาวบ้าน การได้รับการอบรมศึกษาตามเจตนารมณ์ของสภาสังคายนาฯ และการได้รับมอบหมายให้ทำงานพัฒนาต่อจากธรรมทูต ส่วนบาทหลวงวัชรินทร์ได้รับจากการศึกษาอบรมตามเจตนารมณ์ของสภาฯ และการได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำงานด้านพัฒนาที่ได้ศึกษาและเข้าร่วมอบรมต่างๆ

การเสนอความคิดที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนามนุษย์และสังคมของปัญญาชนคาทอลิก

การนำเสนอความคิดในที่นี้อยู่ในฐานะที่เป็นผลของการทำงานพัฒนาถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญของปัญญาชนคาทอลิก เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนและสังคม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการทำงานพัฒนาสังคมเป็นความคิดที่เกิดจากกระบวนทัศน์ใหม่ในสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 จึงมีความจำเป็นที่ปัญญาชน

คาทอลิกทั้งสามท่านได้พยายามที่จะอธิบายให้ความหมายและความสำคัญกับสภาสังคายนาฯ นี้ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดสำคัญของงานพัฒนา แม้ว่าทั้งสามท่านจะเห็นความสำคัญของเหตุการณ์นี้ร่วมกันแต่ก็ยังมีความคิดที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์

ในฐานะผู้นำศาสนาที่ต้องอบรม สั่งสอนในเรื่องหลักคำสอน และข้อความเชื่อทางศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชน จึงทำให้ต้องอธิบายความเชื่อที่เป็นรากฐานการทำงานพัฒนาให้เข้าใจได้ง่าย ดังนี้

"วาติกันครั้งที่สองได้ให้นิยามว่า ศาสนจักรคือ ชุมชนที่มีความเชื่อในพระเยซูเจ้า และมีการจัดระเบียบตามคุณค่าที่พระองค์ทรงสอนไว้ คือ คุณค่าแห่งพระวรสาร การดูแลปกครองมีความหมายถึง การรับใช้ ผู้คนที่เราดูแลอยู่ และพระศาสนจักรต้องอยู่ในโลก ต้องเผชิญกับความ เป็นจริงของโลก ความเป็นจริงที่เห็นชัดคือ คุณค่า ความดีงามในศาสนาต่างๆ พระศาสนจักรต้องร่วมในความยินดี ความหวัง และความทุกข์กับโลก และหาทางทำให้โลกมีสภาพที่ดีกว่าเดิม วาติกันที่สองแก้ความเข้าใจผิดของ ศาสนจักรด้วยการรื้อฟื้นคุณค่าแห่งพระวรสาร เพื่อค้นหาว่า พระเยซูทรงสอนอะไรในเรื่องสังคม พบว่าในหนังสือ กิจการอัครสาวก บทที่ 4 ได้กล่าวถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พูดถึงความรักกัน ซึ่งเป็นหลักฐานและร่องรอยของการ เริ่มต้นการพัฒนา" (พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, สัมภาษณ์, 7 กันยายน 2552)

2) บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร

บาทหลวงนิพจน์ได้เสนอความคิดและอธิบายเกี่ยวกับสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 ที่มีต่อการพัฒนามนุษย์ ดังนี้

“เป็นการหยุดบทบาทเดิมของพระศาสนจักรที่เคยมองโลกเป็นสิ่งชั่วครว เปลี่ยนมาเป็นบทบาทที่ต้องอยู่ร่วมกับมนุษย์ เพราะพระเป็นเจ้ารักโลก จึงส่งพระบุตรมายังโลก เพื่อสร้างโลกให้เป็นอาณาจักรพระเจ้า โดยการนำคุณค่าและความหมายของพระวรสารกลับสู่โลก” (บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2555)

และสภาสังคายนาฯ ยังมีเจตนารมณ์ที่สำคัญคือ “การพูดถึงประชาชน ที่เป็นชุมชนของความเชื่อ ทุกคนต้องนำจิตตารมณ์ของพระวรสารไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต” (บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2555)

3) บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต

บาทหลวงวัชรินทร์ ได้อธิบายเรื่องสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่เชื่อมโยงกับหลักความเชื่อในพระคัมภีร์ ดังนี้

“วจร 3 มิติคือ *Creation, Incarnation and Redemption* การไถ่กู้และกระบวนการเกิดใหม่เป็นเรื่องเดียวกันภาพลักษณ์ของมนุษย์ในปฐมกาล มีธรรมชาติที่เป็นเสรี ทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานในการทำงานทั้งหมด ทำให้มีมุมมองประชาชนเปลี่ยนไป วาติกันที่สองเปรียบเหมือนธรรมนูญ แผนงานหลักโดยมีกระบวนการมาสู่พระศาสนจักรท้องถิ่น ในปี 1968-1969 มีการปรับหลักสูตรที่บ้าน

ณครั้งใหญ่ ปีนี้ ตามแนวทางวาทีกันที่ 2 มีการพัฒนาเทววิทยา รวมถึงมีอิทธิพลต่อคณะนักบวชด้วย” (บาทหลวง วัชรินทร์ สมานจิต, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555)

ความหมายและความสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาทีกันครั้งที่ 2 จากปัญหาชนคาทอลิกทั้งสามท่านสามารถสรุปได้ว่า พระศาสนจักรรับรู้และเข้าใจบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของตน นั่นคือ การพัฒนามนุษย์และสังคมโลกให้ดีขึ้นนอกเหนือไปจากหน้าที่ประกาศศาสนา เนื่องจากการพัฒนามนุษย์และสังคมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระศาสนจักรได้รับใช้มนุษย์ตามหลักศาสนา รวมถึงการเปิดกว้างยอมรับคุณค่าที่ดีงามในความเชื่อและศาสนาอื่นๆ

โดยภาพรวมแล้วสภาสังคายนาสากลวาทีกัน ครั้งที่ 2 ได้กำหนดให้พระศาสนจักรมีหน้าที่พัฒนาคนให้ใกล้ชิดกับความเป็นมนุษย์ที่พระเจ้าประทานมาให้มากขึ้น โดยการทำงานร่วมกับมนุษย์เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการปฏิบัติต่างๆให้เป็นไปตามคำสอนของพระศาสนจักร หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งคือ การนำคำสอนของพระศาสนจักร โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากการอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาทีกัน ครั้งที่ 2 ที่มีต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมแล้ว ปัญหาชนคาทอลิกทั้งสามท่านยังเสนอแนวคิดอื่นๆอีกที่เป็นหลักความเชื่ออันเป็นรากฐานและแนวทางการปฏิบัติการพัฒนาที่สำคัญในสังคมไทยผ่านทางวารสารสังคมพัฒนาที่เป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาสู่สาธารณะ และหนังสืออื่นๆที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจัดพิมพ์ แนวคิดอื่นๆที่ปัญหาชนคาทอลิกนำเสนอได้แก่

- 1) ความหมาย แนวคิด และเป้าหมายงานพัฒนา
- 2) ความสำคัญของการปลูกจิตสำนึก
- 3) การวิเคราะห์สังคมและกระบวนการทำงานพัฒนาแบบองค์

รวม

- 4) ความเชื่อมโยงระหว่างศาสนา การพัฒนาและการเมือง
- 5) การไต่ตรองเทววิทยา เทววิทยาที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนา และการสร้างเทววิทยาท้องถิ่น

ในแต่ละแนวคิดมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

1) ความหมาย แนวคิด และเป้าหมายงานพัฒนา

ปัญญาชนคาทอลิกเสนอความหมาย แนวคิดการพัฒนาที่มาจากหลักความเชื่อที่สัมพันธ์กับพระเจ้า หรือที่เรียกว่า เทววิทยา รวมทั้งเป้าหมายในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ดังนี้

1.1 ความหมายของการพัฒนา ซึ่งพระสังฆราชบุญเลื่อนได้กล่าวไว้ ดังนี้

“การพัฒนาที่แท้คือ การทำให้คนรู้จักใช้ความสามารถทุกอย่างที่ตนมี ปรับปรุงตนให้ดีขึ้นและยังต้องให้คนร่วมมือกับเพื่อนในชุมชนของตนเพื่อทำให้ชุมชนของตนดีขึ้น มนุษย์จะครบครันได้ก็อยู่ในสังคม ในการนี้ ต้องทำแบบมนุษย์ โดยรักษาเกียรติมนุษย์ คือ ทำโดยรู้เรื่อง อาศัยการอบรม ศึกษา และโดยอิสระเต็มใจ ไม่ใช่บังคับลงมาจากเบื้องบนถ้าเรายอมรับว่า ศาสนาเป็นพลังที่ช่วยให้มนุษย์ลุถึงความดีบริบูรณ์ และถ้าเรายอมรับอีกว่าการพัฒนามีคือ การช่วยมนุษย์ (รวมทั้งตัวเราเองด้วย) ให้

ลู่ถึงความดีบริบูรณ์ เช่นนี้แล้ว ก็ไม่เป็นการยากที่จะสรุปว่า ศาสนาควรจะเป็นพลังในการพัฒนามนุษย์ ศาสนากับการพัฒนา (ที่ถูกต้องแท้จริง) ต้องไปด้วยกัน" (สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2529: 68-69)

1.2 เทววิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เป็นการให้แนวทางแก่ผู้ปฏิบัติงานพัฒนามนุษย์และสังคม ได้แก่เทววิทยาเรื่องรหัสธรรมปัสกา (Paschal Mystery) หรือการไถ่กู้ (Redemption) โดยพระสังฆราชบุญเลื่อนได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ดังนี้

“ขั้นแรก จะต้องมีการ "สละตัวเอง" ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนา และช่วยให้รอดพ้น มันหมายความว่า จะต้องปลดเปลื้องทุกสิ่งที่ไม่เป็นที่ต้องการหรือสิ่งกีดขวางต่อการเข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ต้องมีการ "จุด" ซึ่งหมายความถึงว่า พระศาสนจักรต้องเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนที่พระศาสนจักรรับใช้อยู่ ต้องเป็นหนึ่งเดียวกับประชาชน ถูตามวัฒนธรรมของประชาชน และมีชีวิตร่วมทุกชั่วร่วมสุขกับประชาชนด้วย และท้ายที่สุดจะต้องมีการคืนชีพ ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนจิตเปลี่ยนใจ มีชีวิตใหม่ เป็นชีวิตที่อยู่กับคนอื่น และเพื่อผู้อื่นสิ่งนี้จะทำให้พระศาสนจักรมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อความยุติธรรม มีภาพพจน์ที่กว้างต่อมนุษยชาติ และที่สำคัญที่สุดคือ มีความกล้าหาญที่จะเป็นพยาน ยืนยันถึงพระคริสต์ ผู้ซึ่งทรงเป็นแก่นของการเป็นคริสตชน ข้าพเจ้ามั่นใจอย่างแน่นอนว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่โลกกำลังต้องการจากเรา การพัฒนาจากภายใน ซึ่งหมายถึงการ

เปลี่ยนแปลงชีวิตของเราและวิถีการดำเนินชีวิตของเราให้
เหมือนกับพระคริสต์” (สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่ง
ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2529: 58-60)

เทววิทยาหรือหลักความเชื่อข้างต้นนี้เป็นส่วนที่ให้ความรู้
เบื้องต้นเกี่ยวกับงานพัฒนาและยังเป็นเสมือนการให้แนวทางสำหรับ
การเตรียมตัวของผู้ที่สนใจงานพัฒนา รวมทั้งยังเป็นส่วนแสดงให้เห็น
ความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนากับหลักความเชื่อของ
คาทอลิกอย่างชัดเจน

1.3 เทววิทยาเรื่องผู้สืบทอดเจตนารมณ์ โดยบาทหลวงนิพนธ์
ได้อธิบายไว้ ดังนี้

“เรื่อง การมาบังเกิด ของ พระเยซูเจ้า
(Incarnation) หรือ รหัสธรรมแห่งการที่พระธรรมลงมา
รับเอาเนื้อหนังเป็นมนุษย์ที่ดินแดนนาซาเร็ธเป็นจุดตั้งต้น
เราสามารถสรุปได้ว่า เยซูเป็นคนในประวัติศาสตร์ ซึ่งเกิด
มาจากตระกูลหนึ่ง...เรียกว่ากลุ่มอนาวิม ซึ่งเป็นกลุ่มที่
เชื่อสัตย์ต่อจิตตารมณ์ของมนุษย์ที่ควรจะเป็นมนุษย์ที่เป็น
ลูกของพระเจ้าตลอดเวลา (The Servant of Yahweh)
พวกนี้ได้พยายามสืบทอดเจตนารมณ์ มาสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน
ต่อๆกันมา เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระเป็นเจ้าใน
ประวัติศาสตร์การไถ่กู้ของมนุษย์...เยซูอยู่ที่นั่น 30 ปี และ
ได้รับการสืบทอดจากชุมชนนี้ เป็นการสืบทอดตาม
ประวัติศาสตร์ในพระธรรมเก่าของกลุ่มอนาวิม”
(บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร, 2533: 32-33)

1.4 เป้าหมายของการพัฒนา พระสังฆราชบุญเลื่อนได้อธิบาย
ว่า การพัฒนาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนามีจุด

ศูนย์กลางหรือเป้าหมายที่ตัวมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เป็นผู้กระทำการพัฒนาและรับผลการพัฒนานั้นด้วยตนเอง ดังนี้

" มนุษย์ - ประชาชนนั้นแหละเป็นจุดสำคัญ เป็นศูนย์ของงานพัฒนา มิใช่วัตถุ เงินทองใดๆ ทั้งสิ้น เพราะวัตถุเงินทองนั้นทำให้เราหลงได้ง่าย ทำให้เราเสื่อมได้ง่าย

มนุษย์ - ประชาชน ต้องเป็นผู้พัฒนาเอง มิใช่เราไปพัฒนาให้เขา

มนุษย์ - ประชาชน ต้องเป็นผู้รู้สึกภูมิใจศักดิ์ศรีของตนเอง

มนุษย์ - ประชาชนนั่นเองต้องเป็นผู้ลุกขึ้นและบุกเบิกฝ่าฟันไปสู่ความดีบริบูรณ์ ฝ่ายเราที่เรียกว่าเป็นนักพัฒนา ที่เป็นผู้นำทางศาสนา เราเป็นเพียงเพื่อนที่อยู่เคียงข้างประชาชนเหล่านี้ เพื่อที่จะได้ลุถึงความดี บริบูรณ์ด้วยกัน เพราะเราก็ต้องการพัฒนาด้วยเช่นกัน"(สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2529:75-76)

นอกจากนี้บาทหลวงวัชรินทร์ยังได้ย้ำถึงจุดยืนของการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก ดังนี้

“งานพัฒนาจึงเป็นงานของพระที่ทรงมอบหมายให้แก่เรา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) จึงเป็นองค์กรศาสนาที่ทำงานพัฒนามนุษย์ ไม่มีผลประโยชน์ทางการเมือง แต่ทำงานกับคนยากจน ช่วยให้เขาหลุดพ้น โดยมีพระธรรมคำสอน (พระคัมภีร์) เป็นแรงบันดาลใจ และมีคำสอนพระศาสนจักรด้านสังคม หรือพระสมณสาส์นของสมเด็จพระสันตะปาปาเป็นหลักยึดและ

แนวทางปฏิบัติ ดังนั้นแนวทางการทำงานพัฒนาคนของเรา มิใช่เป็นการทำงานตามความอยากตามความต้องการหรือตามใจชอบ แต่เราควรจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าเรากำลังสืบทอดพระภารกิจแห่งการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ เหมือนกับองค์พระเยซู...” (บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, เอกสารไม้ตีพิมพ์เผยแพร่:2)

2) ความหมายและความสำคัญของการปลุกจิตสำนึก

การปลุกจิตสำนึกเป็นแนวคิดที่สำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากการนำแนวคิดเรื่องนี้มาเป็นนโยบายการทำงานหลักในช่วงแรกของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ดังนั้นจึงต้องศึกษาในเรื่องที่มาและความหมายของแนวคิด ดังนี้

2.1 ที่มาของแนวคิดปลุกจิตสำนึกมาจากการที่ปัญญาชนคาทอลิกได้เข้าร่วมประชุมอบรม ดังนี้

บาทหลวงนิพจน์ไปฝึกอบรมในสถาบันที่เน้นการพัฒนาจากรากฐานทางความเชื่อทางศาสนา ทำให้เห็นความสำคัญของการปลุกจิตสำนึก ดังนี้

“แนวคิดที่ได้รับการอบรมจากสถาบัน INODEP เป็นของเปาโล แฟร์รี่ (Paulo Freire) ที่มีมุมมองว่าแนวคิดและกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นระบบที่สังเวาระบบคุณค่าของมนุษย์ นั่นคือ วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา ให้เป็นเหยื่อของการพัฒนาที่เอาวัตถุเป็นหลัก ดังนั้นชุมชนรากหญ้าและนักพัฒนาต้องมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้ว่าด้วยแนวคิดเรื่องการพัฒนาตนเอง และต้องเป็นความรู้ที่ไม่ยึดเยียดโดยระบบการศึกษา กระบวนการศึกษาของ

แฟร์มีชื่อเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้ที่มาจากผู้ที่ถูกเอาเปรียบโดยตรง (Pedagogy of the Oppressed) โดยใช้กระบวนการทางจิตสำนึก (con-scientisation) เป็นกระบวนการที่ไม่ได้มีในมหาวิทยาลัย แต่จะเป็นการเรียนรู้ในแบบที่ทุกคนจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน และหลังจากที่ได้เรียนรู้แล้ว ทุกคนต้องกลับไปทำงานกับชาวบ้าน 2-3 ปี แล้วก็กลับมาเรียนรู้ด้วยกันหนึ่งปี จากนั้นก็กลับไปทำงานอีก เป็นอย่างนี้สี่ครั้ง...ทุกคนต้องเข้าไปเป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชุมชน และต้องอยู่ในกระบวนการดิ้นรนต่อสู้ (struggle) ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อที่จะร่วมกันตอบคำถามในสังคมและชุมชนนั้น ๆ อันนี้เป็นรากฐานความคิดเบื้องต้นหลัง (background) ของการศึกษา” (ภาสกร อินทุมาร (บรรณาธิการ), 2547: 21-22)

และบาทหลวงวัชรินทร์ได้เสนอแนวคิดปลูกจิตสำนึกในการทำงานพัฒนา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

“การพัฒนาคนไม่ใช่วัตถุที่จะสร้างตามรูปแบบแปลน แต่เป็นการปลูกจิตสำนึกของประชาชนหรือการเปลี่ยนแปลงประชาชนซึ่งต้องอาศัยเวลา บางครั้งก็ผิดหวัง บางครั้งก็มีผิดพลาด บางครั้งก็สำเร็จ แต่ความสำเร็จนั้นต้องอาศัยเวลา...ก่อนที่เราจะเริ่มโครงการ เราจะต้องให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกลุ่ม...” (สัมภาษณ์บาทหลวงวัชรินทร์, 2524: 16-18)

3) การวิเคราะห์สังคม และกระบวนการทำงานพัฒนาแบบองค์รวม บาทหลวงนิพจน์ได้เสนอแนวคิดเรื่องที่มาของการวิเคราะห์สังคมและกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม ดังนี้

“การวิเคราะห์สังคมของมาร์กซิสต์ ได้รับผลมาจากความคิดของพระศาสนจักรที่ว่าเป็นคริสตชนรุ่นแรกนั้นเองมาร์กซ์ในสมัยเด็กๆ ได้รับอิทธิพลมาจากพระศาสนจักรโดยเฉพาะจากกิจการอัครสาวก³ในการขายทรัพย์สินสมบัติทั้งหมด นำเงินมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวจากความเชื่อ นั่นคือรากฐานความเชื่อของมาร์กซ์ ฉะนั้น เมื่อวิเคราะห์มาด้วยกันจึงคล้ายกับเป็นพี่น้องและมาทางสายเอเชียด้วยกัน แต่มีความแตกต่างกันอยู่สองเรื่อง คือ วิธีการในการแก้ปัญหาซึ่งพระคุณเจ้า (พระสังฆราชบุญเลื่อน) ได้พูดถึงถึงแนวทางสันติวิธี แต่สังคมนิยมพูดถึงการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคนปฏิวัติ”(บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร, 2534: 64)

“เรื่องความสัมพันธ์แบบ Holistic คือ การพัฒนาแบบองค์รวมระหว่างคน สิ่งสูงสุด ธรรมชาติ ในทุกด้านทั้งภายนอกและภายใน ขณะเดียวกันก็มองเห็นเรื่องชีวิตภายในทั้งของมนุษย์และธรรมชาติเกิดเทวศาสตร์ของควายที่มีขวัญ น้ำที่มีจิต ฯลฯ ซึ่งจากสิ่งเหล่านี้ย้อนกลับมาถึง Spirituality ของมนุษย์ที่จะนมัสการพระเจ้าในงาน

³กิจการอัครสาวก เป็นจดหมายที่สานุศิษย์ของพระเยซูเจ้าได้เขียนขึ้นเพื่อเตือนใจแก่กลุ่มคริสตชนในช่วงศตวรรษแรกของการประกาศพระวรสาร กิจการอัครสาวกเป็นส่วนหนึ่งของภาคพันธสัญญาใหม่ (New Testament) ในพระคัมภีร์ (BIBLE)

พัฒนา เป็นทฤษฎีที่มาจากประสบการณ์ในการทำงาน”
(บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร, 2534: 65)

และบาทหลวงวัชรินทร์ได้ให้ความหมายของกระบวนการ
ทำงานแบบองค์รวม ดังนี้

“...ธรรมชาติของงานพัฒนาจึงเป็นงานฟื้นฟู
และเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพอันใหม่ให้เกิดความสมดุลใน
ทุกด้าน และทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ
(Holistic) เป็นงานที่ก่อให้เกิดการประสานรอยร้าวใน
จิตใจและประสานพลังสร้างสรรค์ของชุมชน ซึ่งแฝงเร้น
ด้วยศักยภาพ ความสามารถ คุณค่าที่ตีงามทางศาสนา
และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่
ตกผลึกมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการสั่งสมมาเป็น
เวลานาน...” (วัชรินทร์, เอกสารไมติพิมพ์เผยแพร่:3)

4) การเชื่อมโยงความคิดระหว่างหลักความเชื่อของ
คาทอลิกเข้ากับการพัฒนาและการเมือง ที่สำคัญทำให้การพัฒนามี
ความหมายมากกว่าเรื่องเศรษฐกิจ ดังที่พระเจ้าซังฆราชบุญเลื่อน และ
บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต ได้เสนอไว้ตามลำดับ ดังนี้

“พระศาสนจักรสนับสนุนให้เชื่อในธรรมชาติ
แท้จริงของชีวิตการเมือง คือ การเมืองมีไว้เพื่อความดี
ส่วนรวม เพื่อระเบียบ และความสงบสุขของบ้านเมือง
คาทอลิกยอมว่าศาสนาและการเมืองต่างก็มีบทบาท
ต่างกัน แต่ต่างทำงานเพื่อความดีและความสมบูรณ์ของ
มนุษย์การเมืองมีบทบาททำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างมี
สุขมีศักดิ์ศรี ศาสนาก็มีบทบาทหน้าที่จะฝึกฝนอบรมให้
มนุษย์แต่ละคนมีมโนธรรมที่เที่ยงตรงแบบมนุษย์ ฉะนั้นคริส

สดขจนถึงต้องตื่นตัวในด้านการเมืองเพื่อให้คุณค่าที่ดีที่เราเรียกว่า คุณค่าแห่งพระวรสารเข้าไปอยู่ในระบบการเมืองของเราด้วย”(มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, 2544: 41-46 และ 54)

“คาทอลิกมีหน้าที่ทางการเมือง ในรูปแบบ Incarnation คือ การร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนมนุษย์ การต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม ศาสนากับการเมืองต้องร่วมเดินทางไปด้วยกัน ให้เหมือนกับคู่แต่งงาน (complementary) คอยเติมเต็มและช่วยเหลือกันบนความแตกต่างของทั้งสอง พระศาสนจักรมีหน้าที่ให้หลักศีลธรรม เพื่อเป็นสำนึก และมโนธรรมให้แก่มนุษย์และการเมือง...” (บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่:62)

5) การไตร่ตรองทางเทววิทยาและการสร้างเทววิทยาท้องถิ่น การไตร่ตรองทางเทววิทยาเป็นเสมือนหัวใจในการทำหน้าที่ของปัญญาชนคาทอลิกซึ่งพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ และบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหารได้อธิบายไว้ตามลำดับ ดังนี้

“การไตร่ตรองทางเทววิทยา (Theological Reflection) คือ การไตร่ตรองความเป็นไปต่างๆในชีวิตของเรา จากมิติศาสนา มิติแห่งความเชื่อของเราว่า เหตุการณ์ความเป็นไปในชีวิตของเราในโลกนี้ มันเป็นสัญญาณแห่งกาลเวลาที่พระเจ้าได้ส่งมาให้แก่เรา เพื่อสอนเรา หรือเพื่อเตือนสติเราในเรื่องอะไรบ้าง ซึ่งสำหรับพวกเราๆ ที่ทำงานพัฒนาสังคมก็หมายถึง มนุษย์ สังคมและสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย เราควรจะต้องมีหลักยึดประการใดบ้าง ซึ่ง

หลักยึดนี้ มีใช้เนื่องมาจากผลประโยชน์ แต่ว่าเนื่องมาจากความรัก” (มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, 2544: 47-48)

“ในความหมายของเราที่นี่ การพิจารณาไตร่ตรอง (Reflection) ต้องการปัญญา สมาธิ (Contemplation) เพื่อช่วยเราให้สามารถมีใจสงบถึงขั้นรำพึงภาวนาได้ (Contemplation = Deep Reflection)...ในการทำงานพัฒนานี้จะต้องให้มีความสมดุล (Harmony) คือในส่วนของกิจกรรม (Action) การพิจารณาไตร่ตรอง (Reflection) และการภาวนา (Prayer) ตัวอย่างเช่น...ในงานพระศาสนจักร งานส่งเสริม ปกป้อง ความยุติธรรม ก็เป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนา ซึ่งเป็นการเสริมกันและกันให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น” (คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม แผนกยุติธรรมและสันติและแผนกพัฒนาสังคม, 2553:47-48)

การเสนอความคิดเรื่องการสร้างเทววิทยาท้องถิ่นด้วย โดยบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร และบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิตดังนี้

บาทหลวงนิพนธ์ได้อธิบายการสร้างเทววิทยาท้องถิ่น (Constructed Local theology) คือบทบาทหนึ่งของการแพร่ธรรมตามแนวทางสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียที่จะร่วมกับพี่น้องต่างศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อช่วยกันสร้างอาณาจักรแห่งความรัก ความยุติธรรม ความเป็นพี่น้อง และศักดิ์ศรีของสิ่งสร้างด้วย ดังนั้นในการสร้างต้องอาศัยคนรุ่นใหม่ให้สืบทอดคุณค่าศาสนาเดิม ประกอบเข้ากับสถานการณ์ใหม่เพื่อมาสร้างความรู้และอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่สามารถกลับไปร่วมชีวิตศาสนาและวัฒนธรรม สืบทอด

ชีวิตและต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคของเขา (ศูนย์คำสอนสังฆมณฑล เชียงใหม่, 2554: 8)

บาทหลวงวัชรินทร์กล่าวว่า การสร้างเทววิทยาของท้องถิ่น (Doing theology) เป็นการกลับไปยังแหล่งกำเนิดคริสตชน นั่นคือ พระคัมภีร์ ชีวิตตามแบบประเพณีของพระศาสนจักร ปรีชาญาณชีวิตจิต ของบรรพบุรุษของเราชาวเอเชีย ประสบการณ์ตรง โดยอาศัยการ ไตร่ตรองภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น เน้น ชีวิตจิตธรรมดาแบบพระเยซูหรือเทววิทยาเดินดิน(บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, 2543: 58-59) และการสร้างเทววิทยานี้แต่ละคนสามารถ สร้างได้ในทุกหน้าที่ เป็นการเอาคำสอนมาปฏิสัมพันธ์มาอยู่ในชีวิตจริง และเทววิทยาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาคือ เทววิทยาแห่งเอเชีย (Asian Theology) เน้นมิติทางศาสนาและ วัฒนธรรม มีพันธกิจ ต้องเสวนา 3 ด้านคือ 1.ความยากจน ความยากไร้ 2. ศาสนาและวัฒนธรรม 3. ศาสนสัมพันธ์” (บาทหลวงวัชรินทร์ สมาน จิต, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2555)

การไตร่ตรองทางเทววิทยามีความสำคัญต่อปัญญาชนคาทอลิก เนื่องจากเปรียบเสมือนกระบวนการประเมินผลการทำงานพัฒนา แต่มี ลักษณะที่พิเศษกว่า คือ เป็นการประเมินผลโดยอาศัยแนวคิดทาง ศาสนา รวมถึงการสร้างเทววิทยาท้องถิ่นก็เป็นหลักการหรือเงื่อนไข สำคัญที่ทำให้ปัญญาชนคาทอลิกต้องสรุปบทเรียนจากการทำงานจน ก่อให้เกิดแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน โดยภาพรวมแล้ว แนวคิด ทั้งห้าเรื่องที่ปัญญาชนคาทอลิกเสนอนี้เป็นการปูพื้นฐานเพื่อนำไปสู่ กิจกรรมการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างเป็นรูปธรรมของสภาคาทอลิก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

กิจกรรมการพัฒนาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

จากการนำเสนอประสบการณ์ชีวิต และแนวคิดเรื่องพัฒนา มนุษย์และสังคมโดยมีศาสนาเป็นแนวทางหลักของปัญหาชนคาทอลิก ทั้งสามท่าน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่าง แนวคิดและการปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่สำคัญคือ กิจกรรมพัฒนา ต่างๆที่เกิดขึ้นในนามของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงที่สำคัญ ได้แก่ ช่วงที่หนึ่งภายใต้แนวคิด การปลุกจิตสำนึก ใช้วิถีเคราะห์สังคมเป็นหลัก และช่วงที่สองภายใต้ แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ใช้วิถีเคราะห์ชุมชนและการศึกษา ประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นหลัก โดยแต่ละช่วงเวลามีสาระสำคัญ ดังนี้

ช่วงที่ 1 กิจกรรมการพัฒนาภายใต้แนวคิดปลุกจิตสำนึก

การปลุกจิตสำนึก เป็นแนวคิดที่ปัญหาชนคาทอลิกทั้งสามท่าน ได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมซึ่งได้กล่าวไว้ในส่วนของการเสนอความคิดฯ ข้างต้นแล้ว แม้จะไม่ใช่การอบรมครั้งเดียวกันก็ตาม ภายใต้นโยบายนี้ ก่อให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาหลายประการซึ่งกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ดำเนินไปตามหลักการสำคัญคือ การพัฒนาคนทั้งครบ (Integral human development) หรือการพัฒนาคนในทุกๆด้าน ทั้ง ทางเศรษฐกิจ การเมือง อุดมการณ์ วัฒนธรรมและศาสนา (โครงการ อาสาสมัครเพื่อสังคม, 2527: 226) ซึ่งเป็นการพัฒนาคนแต่ละคนและ เป็นการพัฒนาแก่มนุษย์ทุกคนตามคำสอนในพระสมณสาสน์การพัฒนา ประชาชาติ (Populorum Progressio หรือ On the Development of Peoples) หลักการการพัฒนาคนทั้งครบนี้เป็นการขยายหลักคำสอน ของสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2 การปลุกจิตสำนึกของสภา คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีหลาย ความหมาย ได้แก่

1) การปลูกพลังจิตให้ตื่น หรือการเสริมพลังจิตสำนึกที่ทำให้คนรับรู้ถึงภาวะความขัดแย้งทางสังคม การเมืองและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถกระทำการตอบโต้สถานการณ์ต่างๆที่บีบคั้นอยู่ (สารจากศูนย์สังคมพัฒนา, 1974: 3) หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นการทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาต่างๆที่ประชาชนกำลังเผชิญอยู่ เช่น ความยากจน การเป็นหนี้ เป็นต้น

2) การกระตุ้นและสนับสนุนให้สังฆมณฑล (เขตปกครองของคาทอลิก) และผู้นำชุมชนเป็นผู้เปลี่ยนแปลงชุมชนของตนเอง โดยใช้การวิเคราะห์สังคมเป็นเครื่องมือ ดังนั้นสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยจึงได้จัดตั้งศูนย์สังคมพัฒนาขึ้นในทุกสังฆมณฑล เพื่อเป็นหน่วยงานปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ (รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, **สัมภาษณ์**, 24 มกราคม 2555)

กิจกรรมการพัฒนาภายใต้แนวคิดปลูกจิตสำนึก ได้แก่

1) การอบรมและรวมกลุ่มโดยอาศัยสหกรณ์เครดิตยูเนียน ตามการอบรมของพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ กล่าวคือ เครดิตยูเนียนเป็นกิจกรรมที่ทำให้คนมารวมตัวกันเพื่อปลูกจิตสำนึกในการร่วมแรงรวมใจกันออมเงินแก้ปัญหาเพื่อหาทางช่วยเหลือกันและกันในเรื่องความสุข ความเจริญ ความครบครันของชีวิต ซึ่งตั้งอยู่บนฐานความเชื่อถือ ความไว้วางใจ (Credit) ความสามัคคี และความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Union) โดยมีวัตถุประสงค์คือ การพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมกันทั้งในทางโลกและทางธรรมมากขึ้น ดังนั้นการปฏิบัติเครดิตยูเนียนจึงเท่ากับปฏิบัติศาสนธรรมด้วยหลักธรรมที่เครดิตยูเนียนยึดถืออยู่ได้แก่ จิตตารมณ์ 4 เครดิตยูเนียน 5 โดยจิตตารมณ์ 4 คือ ความรักความเมตตา ซึ่งสามารถปฏิบัติต่อกันด้วยความสนใจ ความห่วงใย การแบ่งปันรับใช้กัน และคุณธรรม 5 คือ ความดี ซึ่งเป็นคำสอนพื้นฐานของทุกศาสนา ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความ

เสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นใจกัน และความไว้วางใจกัน (ชุมนุม สหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด, 2524: 38,46)

หลักการเครดิตยูเนียนได้รับการเผยแพร่ในทุกสังคมชนบท (เขตพื้นที่การปกครองของคาทอลิก) ต่อมางานเครดิตยูเนียนได้แยกออกจากความรับผิดชอบของพระศาสนจักรคาทอลิกในปี พ.ศ.2522 โดยได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในชื่อ “สหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนียน” และเป็นศูนย์กลางของเครดิตยูเนียนทั้งหลายที่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 8 ฉบับที่ 3: 58)

2) การฝึกอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกโดยใช้การวิเคราะห์สังคมเป็นเครื่องมือ (รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ, 2530: 28) และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ได้มีความคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีของตน ระบบและโครงสร้างทางสังคม และพยายามที่จะออกจากระบบที่ไม่ยุติธรรม (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4: 32) สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเริ่มต้นทำการอบรมในหมู่คริสตชนก่อนโดยเริ่มจากกลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มผู้นำชาวบ้านโดยอาศัยวิธีการต่างๆ เช่น การประชุมสัมมนา การเยี่ยมเยียนเป็นการส่วนตัว การรณรงค์ และการเผยแพร่เอกสารและข่าวสาร (สารสังคมพัฒนา ฉบับที่ 4: 2) และมีเนื้อหาการฝึกอบรมที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่มที่เข้าร่วม ดังนี้

2.1) การฝึกอบรมผู้นำทางศาสนาเป็นการศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคม การศึกษาคำสอนของพระศาสนจักรโดยเฉพาะในเรื่องบทบาทด้านงานพัฒนาคนภายใต้สภาพความเป็นจริงของสังคมร่วมกัน (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2521: 1)

2.2) การฝึกอบรมพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา เป็นหน่วยงานปฏิบัติที่สำคัญของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เนื้อหาที่ฝึกอบรมเกี่ยวกับโครงสร้างทางด้านศาสนาคำสอนด้านสังคมของ

พระศาสนจักร และเทคนิคการทำงาน เช่น เทคนิคในการจัดประชุม การเข้าหาชาวบ้าน การอยู่ในชุมชน การวิเคราะห์โครงการและชุมชน (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 11 ฉบับที่ 2: 70) และการเชิญพระสงฆ์มาเป็นวิทยากรในการอบรมด้วย เช่น ท่านมหาดรงค์ หลวงพ่อนาน (รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, **สัมภาษณ์**, 24 มกราคม 2555)

2.3) การฝึกอบรมผู้นำชาวบ้าน เช่นการทำงานเป็นกลุ่ม การอบรมชีวิตครอบครัวโดยเฉพาะการคุมกำเนิดที่ผิดหลักคำสอนทางศาสนาและยังมุ่งฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นต่อชุมชน มุ่งที่จะให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตัวเองให้มากที่สุด (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2521: 2)

3) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นกิจกรรมการพัฒนาที่ได้รับอิทธิพลจากแผนพัฒนาของภาครัฐ เพื่อให้คนกินดีอยู่ดี และการเข้ามาของ Catholic Relief Service (CRS) ซึ่งเป็นองค์กรทุนคาทอลิกระหว่างประเทศได้เข้ามาสนับสนุนทุนให้กับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีแบบฟอร์มให้กรอกขอทุน โครงการที่มีจัดขึ้นได้แก่ การส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนา การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 4: 23-24) การขุดบ่อน้ำบาดาล ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และการส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2521: 17, 30 และ 33) นอกจากนี้องค์กรทุนยังมอบหมายให้สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นผู้พิจารณาวงเงินขอทุนให้ทุน (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 7 ฉบับที่ 2: 54-55)

แม้ว่าโครงการพัฒนาเศรษฐกิจจะมีความคล้ายคลึงกับโครงการของภาครัฐ แต่ก็มีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาถือว่า โครงการพัฒนา

เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการปลุกจิตสำนึกของประชาชน เพื่อให้ประชาชนนำความรู้ทางด้านการพัฒนาที่ได้รับการอบรมมา ปฏิบัติอย่างจริงจัง (รายงานประจำปี 2521-1978, 2522: 4)

โดยภาพรวมแล้ว ภายใต้นโยบายปลุกจิตสำนึก สภาคาทอลิก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา มีจุดมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับ กระบวนการศึกษาอบรมอย่างน้อย 2 ประการคือ 1) ต้องการสร้างความ เข้าใจให้แก่บุคคลที่จะเข้าร่วมงานพัฒนากับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนาทั้งบุคลากรภายในและประชาชนทั่วไป และ 2) ต้องการวางพื้นฐานแนวคิดพัฒนาที่มีพื้นฐานมาจากหลักความเชื่อ และ ข้อคำสอนทางศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติที่ค่อนข้าง ใหม่ รวมถึงการวิเคราะห์สังคม และการประเมินผลในการทำงาน เพื่อที่จะได้รู้ถึงผลดี ผลเสีย ปัญหาและข้อจำกัดในการทำงานอันจะ นำไปสู่การแสวงหากระบวนการทำงานพัฒนาใหม่ที่เหมาะสมมากกว่า แบบเดิม

ช่วงที่ 2 กิจกรรมการพัฒนาภายใต้แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรม ชุมชน

แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของสภาคาทอลิกแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา มีที่มาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) การสิ้นสุดภารกิจในการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ลี้ภัยจากอินโดจีน 2) การประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาภายใต้แนวคิดการปลุกจิตสำนึก (จิรภา, 2557: 234) การสิ้นสุดภารกิจอินโดจีนส่งผลให้สภาคาทอลิก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้มีเวลาทำการประเมินผลและทบทวน ประสบการณ์การทำงานพัฒนาที่ผ่านมา (พ.ศ.2516-2522) ทำให้ได้ข้อ ค้นพบที่สำคัญหลายประการ ได้แก่

1) วัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างนักพัฒนากับชาวบ้านส่งผลให้การวิเคราะห์สังคมและการทำงาน โดยเฉพาะโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการเพิ่มรายได้หรือผลประโยชน์ให้ชาวบ้าน ซึ่งขัดแย้งกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน จนเกิดการตั้งคำถามว่าเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการปลุกจิตสำนึกของชาวบ้านหรือไม่ เช่น โครงการธนาคารข้าวที่ต้องมีการลงหุ้น และเงื่อนไขการกู้ยืมเฉพาะสมาชิก(Surachet Vetchapitak, 1985: 15)

2) การกล่าวถึงวัฒนธรรมที่เรียบง่ายของชาวบ้าน และเรื่องการพึ่งตนเอง ควบคู่ไปกับการพิจารณาทบทวนความคิดและการทำงาน ของนักพัฒนาเอง ตลอดจนจนการประเมินผลตนเองทำให้ปัญญาชนคาทอลิกของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้พบมุมมองที่สำคัญ ดังนี้

“ในหมู่ประชาชนที่เราทำงานด้วยนั้นไม่ว่าจะเปล่าซึ่งหมายถึง ประชาชนเหล่านั้นมีความรู้ ความคิด และ ความเชื่อของพวกเขาอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นความคิดที่แตกต่างจากบรรทัดฐาน หรือความรู้ของสังคมปัจจุบันที่เน้นความรู้ที่ได้จากการศึกษาสมัยใหม่ที่ได้จากโรงเรียนที่รัฐบาลรับรองซึ่งนักพัฒนาจำนวนมากก็ได้รับการศึกษามาจากโรงเรียนเหล่านี้ ทำให้มีมุมมอง ความคิดและการวิเคราะห์ปัญหาที่แตกต่างจากประชาชน ความคิดและความเชื่อของประชาชนในพื้นที่ที่ศูนย์สังคมพัฒนา เชียงใหม่รับผิดชอบอยู่โดยเฉพาะชุมชนปกากะญอเป็นแบบองค์รวม กล่าวคือ มองเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมเป็นส่วนเดียวกันในวิถีชีวิตของพวกเขา และได้ให้ความสำคัญกับคุณค่าและความหมายกับธรรมชาติ

รอบตัวที่พวกเขาอาศัยดำรงชีวิตด้วยรวมทั้งให้ความสำคัญ
กับความเชื่อเรื่องสิ่งสูงสุดหรือสิ่งเหนือธรรมชาติด้วย
(บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. สัมภาษณ์. 10 มกราคม
2552)

มุมมองที่สำคัญข้างต้นนี้นอกจากได้มาจากประสบการณ์การ
ทำงานพัฒนาแล้ว ยังมีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนามนุษย์และ
สังคมของสภาสังคายนาสากลวาทิกัน ครั้งที่ 2 โดยเฉพาะการให้
ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ การอ่านสัญญาแห่งกาลเวลา การ
ปรับตัวสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น การเสวนา นอกจากนี้การประเมินผลยังทำ
ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการทำงานจากแต่เดิมที่ใช้การวิเคราะห์
สังคม เพื่อค้นหาปัญหาที่ชาวบ้านมีอยู่ และนำปัญหานั้นเป็นตัวตั้งต้นใน
การทำงาน เปลี่ยนมาเป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อ
ค้นหาว่าเขามีองค์ความรู้และศักยภาพอย่างไรในการแก้ปัญหาที่ผ่านๆ
มาในอดีต รวมทั้งการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ซึ่ง
เท่ากับเป็นการเพิ่มการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในงานพัฒนา และเปลี่ยน
จากการที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นให้การอบรม
ชาวบ้านมาเป็นการยอมรับฟังประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้าน (จิรภา,
2556: 239-240)

การประเมินผลที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนว
ทางการพัฒนาคือ การประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของศูนย์สังคม
พัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ผลที่เกิดขึ้นคือ มีการโงงเกิดขึ้นโดย
ส่วนมากเป็นกรรมการ ดังนั้นจึงมีความคิดที่จะนำเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิม
ของชาวบ้านมาใช้ เพราะเป็นการตรวจสอบควบคุมกันและกันดีกว่าที่
นักพัฒนาทำ (บุญเทียน, 2531: 43-44) ขณะเดียวกันในการประเมินผล
งานพัฒนาที่ทาก็มีการสังเกตว่าชุมชนมีอะไร และชาวบ้านอยากให้

ชุมชนเป็นอย่างไร จากการสังเกตนี้ส่งผลให้เกิดความจำเป็นในการศึกษาวัฒนธรรมอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ การปฏิบัติ ตลอดจนวิถีชีวิตทั้งหมดของชาวบ้าน (บุญเทียน, 2531:64-65)

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ หันกลับมาให้ความสนใจและความสำคัญกับการศึกษาวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งเปรียบเทียบได้ตั้งสัญญาณแห่งกาลเวลา เพื่อที่จะได้ค้นพบพลังที่สำคัญในการดำเนินชีวิต การพัฒนา และการแก้ปัญหาต่างๆ ของชาวบ้าน โดยอาศัยกระบวนการทำงานแบบใหม่จากแต่เดิมมุ่งเน้นไปที่ปัญหาหรือความขาดแคลนของชาวบ้าน เปลี่ยนมาเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวบ้านและชุมชนว่า พวกเขาอยู่กันมาอย่างไร และแก้ไขปัญหาได้อย่างไร ในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงพวกเขามีความคิดและความต้องการอย่างไรในแต่และท้องถิ่น (สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2533: 9-11)

จุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเผยแพร่แนวคิดการทำงานพัฒนาบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา นั่นคือ การสัมมนาในหัวข้อ “วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท” ที่จัดขึ้น ณ สว่างคนิवास จังหวัดสมุทรปราการในปี พ.ศ.2524 ซึ่งได้มีการนำเสนอความสำคัญของวัฒนธรรมต่องานพัฒนา โดยบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ ดังนี้

“...ชาวปกากะญอ มีความกังวลและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของตนมากและกลัวว่าความเป็นปกากะญอจะสูญหายไปและไม่สามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ ความกังวลนี้มีมากกว่าปัญหาการขาดแคลนข้าวที่เกิดขึ้นทุกปี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน

วิธีการทำงานจากแต่เดิมที่มองหาปัญหาในหมู่บ้านมาเป็น การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อ ค้นหาพลังและศักยภาพที่คนในชุมชนนั้นมี ผลของ การศึกษานี้พบว่า วัฒนธรรมปกากะญอนั้นมีความ เป็นอยู่เรียบง่าย มีการแบ่งปันกัน ระบบการตัดสินใจ นิทานสอนใจและการดำเนินชีวิต ภาษาและธรรมเนียม เป็นของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปจากการเข้า มาของวัฒนธรรมภายนอกชุมชนคือ วิธีการผลิตเพื่อขาย การค้าขาย ความกังวลในเรื่องวัฒนธรรมที่จะสูญหายนี้ทำ ให้ชาวปกากะญอเกิดจิตสำนึก และเป็นจุดเริ่มต้นของ การศึกษาทางวัฒนธรรมโดยการศึกษาประวัติศาสตร์ของ ชุมชนเพื่อค้นหาว่าสิ่งไหนดี เพื่อนำมาเป็นแนวทางพัฒนา คนทั้งครบต่อไป (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการ พัฒนา, 2524: 1-3)

การเสนอเรื่องวัฒนธรรมในงานพัฒนานี้ได้รับการยอมรับว่า เป็นการเผยแพร่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นระบบครั้งแรก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2547: 172) และจัดได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของแนวคิด การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน (สมพงษ์, 2545: 19) นอกจากนี้เนื้อหา ในการสัมมนาที่เกิดขึ้นนี้ยังได้รับการเผยแพร่ไปสู่สังคมภายนอกโดย ผ่านทางวารสารสังคมพัฒนา ซึ่งเป็นวารสารของสภาคาทอลิกแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนาที่เป็นเสมือนเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นของนักพัฒนา และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ดังจะเห็น ได้จากข้อความดังกล่าวนี้

"...ในช่วงปีพ.ศ.2524-2527 สังคมพัฒนาเป็นที่ เกรียวกราวมาก เพราะมีการตอบโต้ทางความคิด เสนอ

ทางเลือกใหม่ เป็นสื่อกลาง...สังคมพัฒนาจึงกลายเป็นคู่มือของการทำงานพัฒนา เสนองานทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม...เพื่อเป็นเวทีโต้เถียงในเรื่องความคิดวัฒนธรรมชุมชน” (สนั่น ชูสกุล, สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2553)

"เคยเป็นสมาชิกในยุคพ.ศ.2520 เป็นต้นไป โดยเฉพาะ 2527-2528เป็นหนังสือที่ขาดไม่ได้ เป็นเวทีหยิบยกประเด็นนำในการถกเถียงทิศทางการพัฒนา" (สุริชัย หวันแก้ว, สัมภาษณ์ 3 กรกฎาคม 2553)

"เป็นวารสารที่เสนอทางเลือกเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน...ในช่วงที่นำเสนอเรื่องวัฒนธรรมชุมชน และงานที่เสนอให้กลับไปสู่รากเหง้า มีคนอ่านมาก..." (ฉันทนา บรรพศิริโชติ, สัมภาษณ์. 14 กรกฎาคม 2553)

หลังจากการค้นพบและเผยแพร่แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน 2) กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต 3) การฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ โดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดดังนี้

1) การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน เป็นการให้ความสำคัญกับ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การกินอยู่ การตัดสินใจ และวัฒนธรรมและศาสนา โดยใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบประเด็นทั้งสามด้านที่กล่าวมานี้ ในช่วงเวลาอดีตกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ผลที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนนี้คือ การเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตและการวิเคราะห์แยกแยะเนื้อหาความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะ

ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมมีทั้งด้านบวกและลบ วัฒนธรรมด้านบวกมีเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่ ความสามัคคี การแบ่งปัน ไม่คิดดอกเบี้ย ส่วนวัฒนธรรมด้านลบมีเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่ ความกลัว ไม่กล้าแสดงออก เป็นต้น (จิรภา, 2556: 244-245)

เมื่อทำการศึกษาและแยกแยะเนื้อหาวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว กระบวนการต่อไปที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้ดำเนินการต่อ คือ การให้คำนิยามความหมายของวัฒนธรรมจากการสรุปการศึกษาโครงสร้างชุมชนปกากะญอและองค์ความรู้ทางวิชาการ กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างและสั่งสมมาจากประวัติศาสตร์ เป็นโครงสร้างความคิดทั้งระบบที่มีผลต่อการใช้ชีวิต อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม การตัดสินใจของคนในสังคม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า วัฒนธรรมเป็นขบวนการที่มีผลต่อทั้งระบบของสังคม เป็นวิถีชีวิตทั้งหมด และสิ่งสำคัญที่สุดในวัฒนธรรมชุมชนคือ คน เพราะคนเป็นศูนย์กลางของทุกเรื่อง ดังนั้นในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน ต้องให้ความสำคัญสัมพันธ์กับเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่

1.1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการให้ความสำคัญกับพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยการใช้คำว่า "ผี" ซึ่งมีทั้งด้านดีและด้านร้ายที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งหมด ความสัมพันธ์ในเรื่องนี้มักแสดงออกผ่านทางนิทาน พิธีกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนเห็นคุณค่าของธรรมชาติ

1.2) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือ "บระ" เป็นคำเรียกของชาวปกากะญอ หมายถึง การให้ชีวิตใหม่ เช่น การแต่งงาน และการตัดสินใจที่เกิดขึ้น โดยมีการแสดงออกในรูปแบบของนิทาน พิธีกรรมระหว่างคนและครอบครัว

1.3) ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งสูงสุด หรือ "ตา" เป็นคำเรียกของชาวปกากะญอ หมายถึง สิ่งที่ควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในความดีงาม ทำให้คนไม่กล้าทำเรื่องไม่ดี (วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 11, 2526: 51 และ 158-159)

2) กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อมุ่งหวังให้นักพัฒนาได้เรียนรู้และร่วมชีวิตกับประชาชนที่อยากไว้ เพื่อให้ได้พบคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมของประชาชน และความมุ่งหวังของประชาชนที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดีไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสังคม นอกจากนี้ในกระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตยังได้เชิญนักวิชาการมาให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทย รวมถึงการให้ความรู้เรื่องผลการพัฒนาที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตมีขั้นตอนในการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ได้แก่

2.1) การเตรียมการเพื่อชี้แจงถึงความเป็นมาและความสำคัญของกิจกรรมนี้หรือชั้นปฐมนิเทศ เพื่อป้องกันมิให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการรับรู้ประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้านเหมือนนักท่องเที่ยวทั่วไป (รายงาน "การสัมมนาติดตามผล ปีชา 7", ม.ป.ป.: 11)

2.2) การเดินทางไปศึกษาความจริงและร่วมชีวิตในพื้นที่ หรือชั้นปฏิบัติ

2.3) การพิจารณาไตร่ตรองถึงประสบการณ์ที่พบเจอในพื้นที่ โดยการวิเคราะห์แยกแยะ และสังเคราะห์ประสบการณ์ทั้งของตนเอง และเพื่อนร่วมกิจกรรม การพิจารณาไตร่ตรองนี้ทำบนพื้นฐานของพระคัมภีร์และเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร (บาทหลวง วัชรินทร์, ม.ป.ป.)

กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตเป็นกิจกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (The Federation of Asian Bishops' Conference) โดยมุ่งหวังให้พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศต่างๆ เข้าใจความเป็นจริงของประชาชนในทวีปเอเชีย เพื่อที่พระศาสนจักรจะได้มีบทบาทในสังคมให้สมกับเป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นอย่างแท้จริง และกระบวนการนี้ยังสอดคล้องกับหลักการเสวนาของสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2

3) การฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อมุ่งหวังให้การพัฒนาคณะทั้งครบตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนขึ้น กล่าวคือ การค้นหาปัญหาชนในหมู่บ้านเพื่อสืบทอดวิถีคิดของวัฒนธรรมชุมชนและร่วมมือกันสร้างจิตสำนึกของชุมชนให้ชัดเจน รวมถึงความพร้อมที่จะเผชิญสิ่งต่างๆ ที่มาจากภายนอกชุมชน ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ให้ได้เรียนรู้และสืบทอดแนวทางดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นทั้งการรักษาคุณค่าความหมายของความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม และยังทำให้สิ่งเหล่านั้นเป็นพลังที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและตั้งรับกับสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นบนรากฐานภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์ของชุมชนของตนเอง กิจกรรมนี้เป็นความร่วมมือระหว่างชาวบ้านปกากะญอ นักวิชาการ และศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนตลเซียงใหม่ โดยมีแนวทางในการอบรม ได้แก่

3.1) เป็นการเรียนจากสภาพความเป็นจริงที่อยู่รอบตัวของเยาวชนก่อน

3.2) เน้นปัญหาและการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาความรู้ และวิธีการที่บรรพบุรุษของชุมชนใช้ในการแก้ไขปัญหา

3.3) มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ หรือการคิดเป็น (กาญจนา แก้วเทพ, ม.ป.ป.: 38-40) เป็นการเรียนที่อาศัยการเสวนาระหว่างผู้เรียนและผู้ให้การอบรม

หากมองกิจกรรมนี้ตามหลักความเชื่อของคาทอลิกการพัฒนาบนรากฐานความเชื่อวัฒนธรรมของตนเองนั้นก็เปรียบเหมือนการพึ่งตนเอง และยังเป็นการสร้างเทววิทยาที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นของตนนั่นเองความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชนนี้นอกจากเป็นข้อค้นพบจากการทบทวนและประเมินผลงานพัฒนาแล้ว ยังเป็นหลักการที่สำคัญในสภาพสังคายนาสากลวาทิกัน ครั้งที่ 2 และสหพันธรัฐสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียด้วย เนื่องจากการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทั้งสภาพแวดล้อมรอบตัวและวิถีชีวิตของคน ซึ่งเป็นบ่อเกิดความรู้และพลังสำคัญในการดำเนินชีวิต รวมถึงหลักคำสอนที่สำคัญคือ พระศาสนจักรต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับมนุษย์

2. บทวิเคราะห์ปัญญาชนคาทอลิก

โดยภาพรวมแล้วปัญญาชนคาทอลิกทั้งสามท่านเป็นปัญญาชนอินทรีย์และประกาศก เนื่องจากการทำหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

1) ให้การศึกษาแก่ประชาชนผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอบรม การประชุมชาวบ้าน การสัมมนาเป็นการอธิบายความรู้แนวคิดและหลักความเชื่อเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนเข้าใจได้มากขึ้นและนำไปปฏิบัติได้ เช่น การเชื่อมโยงการพัฒนาเข้ากับความเชื่อในเรื่องความรักและการรับใช้เพื่อนมนุษย์ และการทำงานร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนสอดคล้องกับคำสอนเรื่องการบังเกิดมาเป็นมนุษย์ของพระเยซู (Incarnation)

2) การทำงานร่วมกับประชาชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นที่มาของการค้นพบแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากการเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวบ้านมาจากการดำเนินชีวิตประจำวัน (การปฏิบัติ) พร้อมกับการประยุกต์ใช้หลักความเชื่อของคาทอลิก (แนวคิดหรือทฤษฎี) ซึ่งเป็นการประสานแนวคิดทฤษฎีเข้ากับการปฏิบัติรวมทั้งการเชื่อมโยงแนวคิดทางวิชาการ เช่น การปลูกจิตสำนึกกับกิจกรรมการฝึกอบรมสหกรณ์เครดิตยูเนียน ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกรูปแบบหนึ่ง

3) การให้ความหมายกับสิ่งที่ชาวบ้านมีและได้ทำอยู่ เช่น การส่งออกถึงวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งการนำเสนอความหมายเรื่องการพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่งมีใช้การพัฒนาที่เน้นแต่ความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการพัฒนาในด้านอื่นๆ เช่น ด้านจิตใจ ด้านสำนักต่อสาธารณะ ด้านความสัมพันธ์ในสังคมด้วย อันเป็นการพัฒนาที่ครบถ้วนทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งต้องเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละคน และไม่ละทิ้งผู้ใดผู้หนึ่ง ดังนั้นจึงเป็นการพัฒนาคนทั้งหมด หรือเรียกอีกอย่างว่า เป็นการพัฒนาคนทั้งครบ ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาที่สำคัญของคาทอลิกที่ได้รับอิทธิพลจากสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2

4) ชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติที่มาจากแนวคิดทฤษฎี เช่น การอุทิศตนของนักพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักความเชื่อในเรื่องการบังเกิดมาเป็นมนุษย์ของพระเยซูเจ้าที่ได้เสียสละตนเองเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเพื่อนมนุษย์ตามคำกล่าวของพระสังฆราชบุญเลื้อน หมั้นทรัพย์ที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น

5) ชี้ให้เห็นเป้าหมายของงานพัฒนา ซึ่งเปรียบเสมือนการเปลี่ยนแปลงสังคมว่าไม่ได้อยู่ที่การพัฒนาเศรษฐกิจเหมือนอย่างแนวคิดการพัฒนาของรัฐ อันเป็นแนวคิดที่ครอบงำและครองความเป็นใหญ่อยู่

ในสังคมพลเรือน แต่อยู่ที่ตัวมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เป็นเป้าหมายในการพัฒนาและเป็นผู้กระทำเพื่อให้บรรลุถึงความดีงามสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

6) กระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของตนเองว่าไม่ได้เป็นเพียงผู้รับผลการพัฒนาแต่ยังเป็นผู้สร้างแนวคิดการพัฒนาจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองโดยอาศัยการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเปรียบได้กับการต่อสู้ทางความคิด หรือการทำสงครามแสวงหาฐานที่มั่นในสังคมพลเรือน

7) การต่อสู้ทางความคิด หรือการทำสงครามแสวงหาฐานที่มั่นของปัญญาชนคาทอลิกกระทำผ่านการเผยแพร่แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนโดยอาศัยช่องทางต่างๆ เช่น การประชุมสัมมนา วารสารสังคมพัฒนา และหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

8) การนำการปฏิบัติต่างๆของชาวบ้านมาสร้างเป็นแนวคิดอย่างเป็นระบบนั้น มีความสอดคล้องกับหลักการไตร่ตรองทางเทววิทยา และการสร้างเทววิทยาของท้องถิ่นของปัญญาชนคาทอลิก นั่นก็คือแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนที่มีรากฐานอยู่บนความเป็นจริงของสภาพสังคมไทย

9) สร้างความยั่งยืนให้กับระบบความคิดโดยการสร้างปัญญาชนใหม่ ซึ่งมาจากชาวบ้าน เพื่อให้เป็นปัญญาชนของชาวบ้านที่มีความรู้และจริยธรรมจากการปฏิบัติงานต่างๆ และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเป็นการผสมผสานแรงงานกายและแรงงานสมอง

10) การปฏิบัติหรือกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนาร่วมกันกับชาวบ้านล้วนเป็นผลมาจากการปฏิบัติ กล่าวคือ การประยุกต์ใช้หลักความเชื่อ ความรู้ทางวิชาการ เข้ากับประสบการณ์การทำงานพัฒนาทั้งสิ้น

ปัญญาชนทั้งสามท่านนั้นไม่ได้มีที่มาจากชาวบ้านโดยตรง แต่มีความเชื่อในหลักคำสอนเรื่องการรักและรับใช้เพื่อนมนุษย์ การตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนจน หรือของประชาชนที่เสียเปรียบ อย่างไรก็ตามในบรรดาปัญญาชนคาทอลิกทั้งสามท่านนั้น ผู้ที่มีบทบาทใกล้เคียงกับปัญญาชนอินทรีียมากที่สุดคือ บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร เนื่องจากท่านได้ทำงานคลุกคลีใกล้ชิดกับชาวบ้าน และยังเป็นผู้นำวัฒนธรรมของชาวบ้านมาสร้างเป็นแนวคิดอย่างเป็นระบบร่วมกับอาจารย์กาญจนา แก้วเทพ รวมทั้งยังริเริ่มสร้างปัญญาชนใหม่หรือปัญญาชนของชนชั้นรองที่มีพลังต่อรองน้อย นั่นคือ โครงการผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของศูนย์พัฒนาสังคมชนเลียงใหม่ โดยการทำหน้าที่ปัญญาชนคาทอลิกของบาทหลวงนิพจน์นั้นเป็นการปรับประยุกต์แนวคิดปัญญาชนอินทรีียของกริมซี่ในหลายประเด็น กล่าวคือ จากที่มีเป้าหมายเพื่อการปฏิวัติมาสู่การตีความ หรือให้ความหมายว่า การปฏิวัติก็คือการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเสนอแนวคิดหรืออุดมการณ์พัฒนาแบบใหม่ที่แตกต่างจากอุดมการณ์พัฒนาของภาครัฐที่มีอิทธิพลครองความเป็นใหญ่อยู่นั่นก็คือ จากแนวคิดการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจมาสู่แนวคิดการพัฒนาที่มีรากฐานจากศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนและยังประยุกต์การจัดตั้งพรรคการเมืองมาเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้าน รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนที่ได้แสดงออกมาในรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันในหมู่บ้านที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ และสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน ซึ่งความเชี่ยวชาญของชาวบ้านนี้อยู่ในลักษณะที่แตกต่างจากกริมซี่กล่าวคือ สำหรับกริมซี่ความเชี่ยวชาญของมวลชนจะเป็นความรู้เรื่องวัฒนธรรม หรือความชำนาญงานในระบบสมัยใหม่ ขณะที่ชาวบ้านมีความเชี่ยวชาญในความรู้และวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม

การที่ปัญญาชนคาทอลิกสามารถเสนอและเผยแพร่ความคิดใหม่ในการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาในสังคมไทยได้นั้น เนื่องจากศาสนาคาทอลิกไม่ได้เป็นสถาบันในสังคมพลเรือนที่ถูกครอบครองโดยรัฐ และไม่ได้อยู่ในสถานะที่ได้รับการยอมรับหรือให้ความยินยอมของประชาชน จึงไม่สามารถสร้างความรู้วัฒนธรรม หรืออิทธิพลเพื่อครอบงำความเป็นใหญ่ได้ ดังนั้นศาสนาคาทอลิกจึงค่อนข้างที่จะเป็นอิสระและเอกเทศจากรัฐไทยและสังคมพลเรือน จึงทำให้ปัญญาชนคาทอลิกสามารถคิดและใช้แนวคิดที่แตกต่างจากแนวคิดและวัฒนธรรมของชนชั้นหลักได้

แนวคิดที่แตกต่างจากแนวคิดของชนชั้นหลักนั้นก็คือ แนวคิดการพัฒนามนุษย์ทั้งครบ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในการยกระดับการพัฒนาให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ไปไกลกว่าเรื่องเศรษฐกิจ แต่เป็นผลประโยชน์ทางจิตใจ สังคม และการเมือง รวมทั้งเป็นผลประโยชน์ที่ทุกคนต้องการและทุกคนควรได้รับ นอกจากนี้ปัญญาชนคาทอลิกยังทำให้ทฤษฎีและการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งเดียวกันได้ และการเสนอแนวคิดการพัฒนาตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนยังเปรียบได้กับการปฏิบัติ ซึ่งเกิดจากการนำหลักการพัฒนามนุษย์และสังคมในสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกันกับความห่วงใยต่อวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาวปากาเออะญอ จึงเกิดเป็นกิจกรรมให้ปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน การรื้อฟื้นองค์ความรู้เดิมคือศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นพลังและศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมสมัยใหม่

ปัญญาชนคาทอลิกมุ่งเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาเพื่อปรับหรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม การเพิ่มศักดิ์ศรีความเป็น

มนุษย์ให้มากขึ้นกว่าที่จะมุ่งยึดอำนาจหรือการครองความเป็นใหญ่ จริงอยู่ที่ว่าการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนต้องการการยอมรับแต่ไม่ต้องการที่จะให้เป็นความคิดที่จะทำลายหรือครอบงำความคิดประชาชนทั้งหมด และในการสร้างการยอมรับนี้ก็คือการเสนอว่าแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยนั่นเอง และเพื่อเป็นการเพิ่มความหนักแน่นในการสนับสนุนความคิดดังกล่าวนี้จึงต้องมีการพัฒนาแนวคิดนี้ขึ้นอย่างเป็นระบบและสร้างช่องทางในการเผยแพร่คือ วารสารสังคมพัฒนา และหนังสือเกี่ยวกับแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

3. บทสรุป

จากประสบการณ์ชีวิตการทำงาน ทั้งการเสนอความคิดและทำงานในกิจกรรมการพัฒนาของปัญหาชนคาทอลิกทั้งสามท่าน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในงานพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดของปัญหาชนอินทรีย์ กล่าวคือ ในการทำงานพัฒนานั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือการให้การศึกษาอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกของคนให้รับรู้ถึงสภาพความเป็นจริง โครงสร้างและองค์ประกอบของสังคมที่ตนดำรงอยู่ รวมทั้งยังได้เปิดโอกาสและแสดงให้ประชาชนเห็นว่าพวกเขาเป็นผู้ที่ทำการพัฒนาร่วมกับปัญหาชนคาทอลิก ประชาชนเป็นทั้งผู้ทำงานพัฒนาเป็นทั้งผู้สร้างประวัติศาสตร์ด้วยตนเองผ่านกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ เช่น สหกรณ์เครดิตยูเนียน โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต รวมถึงโครงการผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน

กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต และโครงการผู้สืบทอดเจตนารมณ์เป็นโครงการที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมหรือ

วิถีชีวิตของประชาชน และยังเป็นโครงการที่ทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมของตนและวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาในกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ นอกจากนี้ในกระบวนการทำงานพัฒนาได้ทำให้ปัญญาชนคาทอลิกและประชาชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน และความรู้สึกที่ใกล้ชิดกันนี้ได้ส่งผลให้การทำงานพัฒนานั้นไม่ได้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแต่เป็นเรื่องของความผูกพันระหว่างชีวิต รวมถึงยังเป็นเรื่องของการมีคุณธรรมต่อกันอีกด้วย

ในส่วนของการอภิปรายประกาศ ปัญญาชนคาทอลิกทั้งสามท่านได้แสดงให้เห็นชัดเจนถึงที่มา แรงบันดาลใจในการทำงานพัฒนาว่ามาจากหลักความเชื่อทางศาสนา โดยทั้งสามได้อาศัยความเชื่อในการทำงานพัฒนาผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การอธิบายความหมายและความสำคัญของเทววิทยาให้ผู้ทำงานพัฒนาและประชาชนทั่วไปที่สนใจได้เข้าใจ การชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม การปรับตัวของผู้ปฏิบัติงานพัฒนาให้สามารถเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยอาศัยการเสวนาซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญในสภาพสังคายนาศาสดาครั้งที่ 2 อันเป็นที่มาหลักของแนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมของปัญญาชนคาทอลิกโดยมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่พระเจ้าได้ประทานมาให้

จากการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมเป็นเวลาหลายสิบปีของปัญญาชนคาทอลิกได้ก่อให้เกิดการค้นพบแนวทางการพัฒนาคนทั้งครบตามแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนขึ้นซึ่งแนวทางการพัฒนานี้เกิดจากการคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติ การสรุปบทเรียนและไตร่ตรองจนสามารถสรุปเป็นแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสังคมไทย เนื่องจากเป็นแนวทางการพัฒนาที่มีรากฐานมาจากความเป็นจริงของชุมชนซึ่งค้นพบได้จากกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย

ไทยเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน และกระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตที่ได้กล่าวไปแล้วแม้จะไม่ได้ศึกษาความจริงในทุกชุมชนทั้งหมดของประเทศก็ตาม

เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาคนทั้งครบตามแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในประเทศไทย เนื่องจากว่าในช่วงเวลาเดียวกันที่บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ปัญญาชนคาทอลิกท่านหนึ่งได้ค้นพบความสำคัญของวัฒนธรรมในงานพัฒนา ก็เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่บารุง บุญปัญญา นักพัฒนาอีสานได้ค้นพบแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีสาระสำคัญที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้สรุปไว้ว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่บารุง บุญปัญญาค้นพบมี 3 ประการได้แก่ แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมสองกระแส แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง และแนวคิดเรื่องบทบาทคนชั้นกลาง โดยเฉพาะนักพัฒนาในองค์กรพัฒนาเอกชน (สนั่น ชูสกุล, 2549: 8) แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของบารุง บุญปัญญา เป็นแนวคิดนำซึ่งมีบทบาทอย่างสูงต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนในระดับต่างๆ โดยเฉพาะในภาคอีสาน

สภาคาทอลิกเพื่อพัฒนายังได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดผ่านการร่วมประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้กับนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ซึ่งนักพัฒนาเหล่านี้ได้มีส่วนในการเสนอความคิดเห็นเพื่อเตรียมประเด็นสู่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (อริยา เสวตามร์, **สัมภาษณ์**, 8 กุมภาพันธ์ 2555) ซึ่งนำไปสู่เนื้อหาของแผนฉบับดังกล่าวที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคนทั้งครบของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ดังนี้

“ในบทแรกของแผนฯ จะเน้นการพัฒนาศักยภาพของคน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตใจ ความคิด สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพความเป็นจริงของปัจจุบัน และต้องเป็นการพัฒนาคนทั้งหมดทุกคน มิใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมถึงการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของระบบต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ยั่งยืนและให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม” (เชษฐ, ม.ป.ป.: 8-9)

นอกจากนี้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนยังได้รับการพัฒนาความคิดให้ชัดเจนขึ้นจากนักวิชาการหลายท่าน เช่น อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อาจารย์กาญจนา แก้วเทพ เป็นต้น จากที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นทางเลือกพัฒนา มาสู่การเป็นแนวคิดเศรษฐกิจและสังคม จนกระทั่งภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในฐานะเป็นอุดมการณ์ทางสังคมหนึ่งที่ทำทลายแนวทางการพัฒนาทุนนิยมของภาครัฐ (สนั่น ชูสกุล, 2549: 6-7) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างจากแนวทางการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว และยังเป็นแนวความคิดและวิธีปฏิบัติจากต่างประเทศโดยที่ไม่ได้มีการพิจารณาว่าเหมาะสมกับสังคมไทยหรือไม่อย่างไร รวมทั้งการเสนอความคิดของศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ที่กล่าววิพากษ์การพัฒนาเศรษฐกิจที่ว่า

“ถ้าเอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งจะเกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม เช่นทุกจังหวัดเป็นบริวารของกรุงเทพฯ...แต่ถ้าเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง ไม่มีใครเหนือใคร ทุกชุมชนต้องถื่น

ประเทศต่างมีวัฒนธรรมของตน ซึ่งแตกต่างกันหลากหลายกันไป ทุกแห่งมีอัตลักษณ์และศักดิ์ศรีของตนเอง การพัฒนาโดยเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งจึงเป็นการกระจายอำนาจและศักดิ์ศรี เปิดให้มีทางออกของชุมชนท้องถิ่น...”(ประเวศ, 2547:20)

ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนอกจากจะเป็นแนวทางเลือกที่สำคัญให้กับสังคมไทยแล้วยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของปัญญาชนคาทอลิกทั้งในฐานะศาสนิกและพลเมืองที่สำคัญในการมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศอีกด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. “โครงการฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน (ผสจ.) แมริม เชียงใหม่.” วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 18 ฉบับที่ 34”

ไกร พงษ์พล. 2542. พระสมณสาสน์เรื่อง พระศาสนจักรของพระองค์ (Ecclesia Suam): เส้นทางต่างๆของพระศาสนจักร (The Paths of the Church) โดยพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ค.ศ. 1964. กรุงเทพมหานคร: บางประกอกการพิมพ์.

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม แผนกยุติธรรมและสันติ และแผนกพัฒนาสังคม. 2553. อยู่กับปวงประชา. ม.ป.ท.

จिरภา พฤกษ์พาดิ. 2556. ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2547. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. สัมภาษณ์. 14 กรกฎาคม 2553

ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด. 2524. สหกรณ์เครดิตยูเนียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วีรธรรม.

เชษฐ บุญประเทือง. 2540. “ภูมิหลังของแผนฯ 8 แนวคิดในการพัฒนา (คน).” ใน รายงานสัมมนาหัวข้อ “แนวทางการทำงานพัฒนาคณะของพระศาสนจักรกับการพัฒนาคณะในแผนฯ 8”

จัดขึ้นเมื่อวันที่ 19-21 สิงหาคม 2540 ณ บ้านพักคณะเซนต์
ปอล เดอ ซาร์ต จังหวัดฉะเชิงเทรา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์
เผยแพร่).

บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. 2524. ใน สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย
เพื่อการพัฒนา. **รายงานการสรุปสัมมนา: วัฒนธรรมไทยกับ
งานพัฒนาชนบท.** (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. 2527. ใน ฝ่ายบริการองค์การพัฒนา
เอกชน โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม. “บททดลองนำเสนอ
แนวคิดในการพัฒนา ชุดที่ 5 เจริญวัฒนธรรมชุมชน” ใน
แนวคิดในการพัฒนาสังคมไทย. ม.ป.ท.

บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. 2533. ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิก
แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. **รายงานการสัมมนา
“ช่วยเหลือแก้อกุลหนทางสู่ความเป็นปึกแผ่น”** เนื่องใน
โอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญประจำปี2533 วันที่
27-28 สิงหาคม 2533 ณ ศูนย์คณะพระมหาไถ่ พัทยา.
(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. 2533. “การพิจารณาไตร่ตรองเทว
ศาสตร์เกี่ยวกับงานสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน.” ใน
**การศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาเพื่อสืบทอด
เจตนารมณ์ของชุมชน วันที่ 10-12 มกราคม 2533 ณ
ศูนย์คำสอน อ.แม่ริม จ. เชียงใหม่.** (เอกสารไม่ตีพิมพ์
เผยแพร่).

บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. **สัมภาษณ์.** 10 มกราคม 2552,
19 กันยายน 2555, 13 มกราคม 2555.

บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์. การตอบสนองของ สคทพ. ต่อสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ในรายงานการสัมมนาเรื่อง “การศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร” เนื่องในโอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญ ประจำปี 2534 ครั้งที่ 19. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร. 2547. อัตลักษณ์ พื้นที่ทางสังคม กับกระบวนการสร้าง องค์ความรู้ ใน ภาสกร อินทุมาร. **ความรู้ท้องถิ่น: การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม.** กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.

บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ใน คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา. 2548. “พระศาสนจักรคาทอลิกไทย: การไตร่ตรองบนพื้นฐาน Gaudium et Spes.” ใน รายงานสัมมนาโอกาสประชุมสมัชชาสภากรรมการสมัยสามัญประจำปี 2548 (ครั้งที่ 33) หัวข้อ “พระศาสนจักรคาทอลิกกับสังคมไทย: 40 ปีธรรมนูญด้านการอภิบาลเรื่องพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (Gaudium et Spes)” จัดขึ้น ณ ศูนย์คณะพระมหาไถ่แห่งประเทศไทย พัทยา จังหวัดชลบุรี ระหว่างวันที่ 16-18 สิงหาคม 2548. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. 2543. ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2543. “อภิปรายเสริมการสรุปแนวทางปฏิบัติในพันธกิจแห่งความรักและการรับใช้ ประจำปี 2543. รายงานการสัมมนา “พันธกิจแห่งความรักและการรับใช้” เนื่องในโอกาสประชุมสภากรรมการประจำปี

2543 (ครั้งที่ 28) จัดขึ้นเมื่อ 28-30 สิงหาคม 2543 ณ วัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์ จ.ฉะเชิงเทรา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. 2542. **แนวทางของเรา**. เนื่องในโอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์. ใน **การปฐมนิเทศ: การสัมผัสความจริงและร่วมชีวิต (exposure immersion)**. เนื่องในโครงการ AMOR VIII (Asian Meeting of Religious Women) "Formation for Discipleship in Asia/Oceania" ชมรมนักบวชหญิงแห่งประเทศไทย. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. **สัมภาษณ์**. 28 กุมภาพันธ์ 2555.

บาทหลวงอันดรูว์สำราญ วงศ์เสงี่ยม. 2543. **อัศจรรย์ของทลท่าแร่-หนองแสง ประวัติข้อมูลและการดำเนินงาน: พระสังฆราชมีคาแอล เกียน เสมอพิทักษ์ ค.ศ.1959-1980 (พ.ศ.2502-2523)**. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์

ปรีชา จินตเสวีวงศ์. 2531. เอกสารการวิจัยเรื่อง **แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย**. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์

พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. 2545. "ประวัติศาสตร์การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต ในคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา (คพน.). ใน "คู่มือ "การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต." กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด.

พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. **สัมภาษณ์**. 7 กันยายน 2552

- มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี. 2544. คำสอนทางสังคม ตาม
 ทรรศนะของพระสังฆราชมีคาแอลบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์.
 อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท.
- รายงาน “การสัมมนาติดตามผล ปีชา 7” (Report On BISA VII
 Follow up Workshop). (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์. สรุปรภาพรวมประวัติศาสตร์
 และวิวัฒนาการ การทำงานของสคทพ. ในสภาคาทอลิกแห่ง
 ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา รายงานการสัมมนา หัวข้อ
 “ประวัติศาสตร์การทำงานและทิศทางแนวทางสคทพ.” การ
 ประชุมสมภกรมการสามัญประจำปี 2530/1987 (ครั้งที่ 15).
 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ. สัมภาษณ์. 24 มกราคม 2555.
- วิเคราะห์สังคมไทยโดยความคิดวัตถุนิยม. วารสารสังคมพัฒนา 8,3:
 58.
- ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี. 2547. การพัฒนาต้องเอา
 วัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพมหานคร: กองทุนส่งเสริมงาน
 วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
 กระทรวงวัฒนธรรม.
- สนั่น ชูสกุล. สัมภาษณ์. 5 กรกฎาคม 2553.
- สมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ และคณะ. 2545. แนวคิดวัฒนธรรมและ
 เศรษฐกิจชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย.
 กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์.
 โครงการสัมมนา “บทบาทของสงฆ์-นักบวชในงานพัฒนาคน.”
 ใน รายงานประจำปี 2521-1978. (เอกสารไม่ตีพิมพ์
 เผยแพร่).

- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์.
รายงานกิจกรรมประจำปี 2521-1978. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 1976. **สารสังคมพัฒนา 4** มีนาคม. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2528. **ปีซ่า 7: การทำความเข้าใจร่วมกับคณะกรรมการเตรียมการศึกษาศาถาความเป็นจริงในสังคม (Orientation).** (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2540. **รายงานการสัมมนา หัวข้อ “แนวทางการทำงานพัฒนาของพระศาสนจักรกับการพัฒนาคน ในแผนฯ 8”**การประชุมสภากรรมการสามัญประจำปี 2540/1997 (ครั้งที่ 25) วันที่ 19-21 สิงหาคม 2540 ณ บ้านพักคณะเซนต์ปอลเดอ ซาร์ต ฉะเชิงเทรา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2543. **แนวคิดของ “คน” ที่สนใจ “คน”: รวบรวมผลงานเขียนงานบรรยาย งานสอน ของพระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อนหมั่นทรัพย์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท บางประกอการพิมพ์ จำกัด.
- สัมภาษณ์คุณพ่อบันลือ เกียรติธรรตรี. 2524. ใน **วารสารสังคมพัฒนา 9,7** (กันยายน – ตุลาคม) : 30-33.
- สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. 2526. **วารสารสังคมพัฒนา 11** (มีนาคม-เมษายน): 34-35.
- สัมภาษณ์บาทหลวงวัชรินทร์. 2524. **วารสารสังคมพัฒนา 9, 4** (เมษายน) : 14-24.

- สัมภาษณ์รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ. 2526. วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน): 69-79
- สัมภาษณ์คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ. 2528. วารสารสังคมพัฒนา 4: 23-28. สำนัสดังความยินดี: คุณพ่อนิพนธ์ เทียนนิหาร ใน ศูนย์คำสอนสังฆมณฑลเชียงใหม่. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์. **อนุสรณ์ 30 ปี ศูนย์คำสอน สังฆมณฑลเชียงใหม่: ศิษย์พระคริสต์แห่งการเป็นเกลือ ดองแผ่นดิน(มธ.5: 13) และผู้สืบทอดเจตนารมณ์คุณคำ ศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ค.ศ.1980-2010. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์**
- สุริชัย หวันแก้ว. สัมภาษณ์. 3 กรกฎาคม 2553.
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2529. **ศาสนา: พลังพัฒนามนุษย์พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์.**
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2539. **รายงานการสัมมนา เตรียมการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต ในเทศกาล ปี 2539: ประเด็น“แบ่งปันฉันน้องพี่ เสริมศักดิ์ศรี ครอบครัวยุใหญ่ให้มั่นคง” จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22-24 มกราคม 2539 จ. อุบลราชธานี. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).**
- เสรี พงศ์พิศ. 2527. **คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและ บทเรียน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง.**
- เสรี พงศ์พิศ. 2531. **ศาสนาคริสต์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอ็ดิสัน.**
- เสรี พงศ์พิศ รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ และคมสัน หุตะแพทย์. 2528. **คำสอน เพื่อสังคม: สมณสารสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิก เกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.**

หอจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. “ประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกสมัยรัตนโกสินทร์.” ใน

http://haab.catholic.or.th/history/ratanakosin_html. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2552.

อริยา เสวตามร์. **สัมภาษณ์**. 8 กุมภาพันธ์ 2555.

อุษณีย์ นานาศิลป์. 2522. “พูดถึงการพิจารณาโครงการระดับภาค.”

วารสารสังคมพัฒนา 7 (กุมภาพันธ์-มีนาคม): 51-55.

Jerome Karabel. *Revolutionary Contradictions: Antonio Gramsci and The Problem of Intellectuals: ความขัดแย้งของการปฏิวัติ อันโตนิโอ กรัมสกีกับปัญหาของปัญญาชน*. แปลโดย สมบัติ พิศสะอาด. 2525.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลคิมทอง.

Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart. 1968. **พระธรรมนูญว่าด้วยโลกสมัยนี้พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร คำแถลงของสภาสังคายนาเรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตชน**. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์

ภาษาอังกฤษ

Haynes, Jeffrey. 2007. **Religious and Development: Conflict or Cooperation?**. New York: Palgrave Macmillian.

Hoare, Quintin and Smith, Geoffrey Nowell (Editor and Translator). 2008. **Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**. New York : International Publishers.

Surachet Vetchapitak. 1985. Catholic Council of Thailand for Development: 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat. **Who Developed Whom?: The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work.**

ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์.

Wostyn, Lode L. 1990. **Doing ecclesiology: Church and Mission Today.** Quezon City: Claretian Publications.